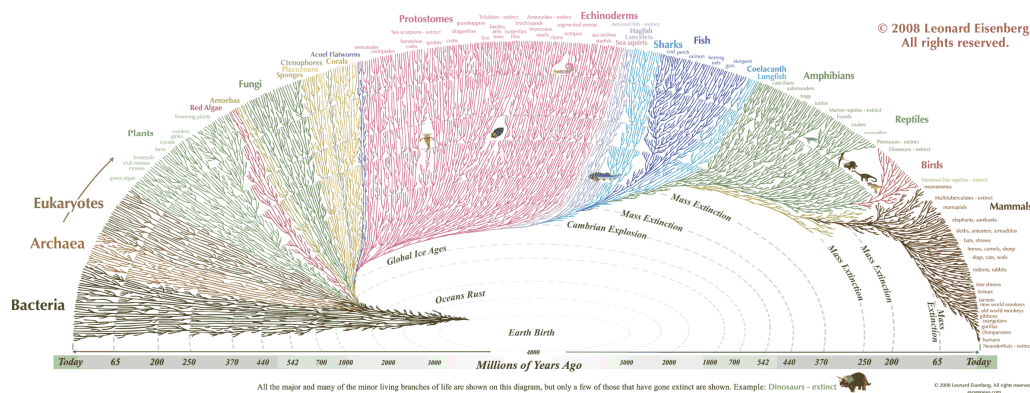

Evolve – „vzestupy a pády“?

- podobně jako srovnání morfologie organismů (fenomů), také srovnání genomů/proteomů ukazuje na vývoj „evoluci“ v čase (genů/proteinů)
- divergence druhů koreluje do značné míry s konzervací/divergencí DNA/proteinových sekvencí
- způsobené „nestabilitou“ DNA (... oprava poškození)
- DNA je replikována s relativně vysokou přesností (1 změna na 10^9 nukleotidů – cca4000 _{TNR12} písmen na A4 stranu – 8000 _{TNR12} na list – 500listů/balík – cca 250 balíků)
- umožňují „vylepšující“ změny (adaptace)

mutace virů ukazují jejich úlohu pro „adaptabilitu“ na prostředí ... hlavní roli však hrají jiné změny ...

Evolve – mutace

- velmi příbuzné sekvence DNA/proteinů mezi člověkem a primáty díky „krátké“ době, po kterou mohlo k mutacím docházet (jsou zachovány i nukleotidy ve 3. pozici synonymních kodonů - odhad 1/400AMK protein za 200,000 let)

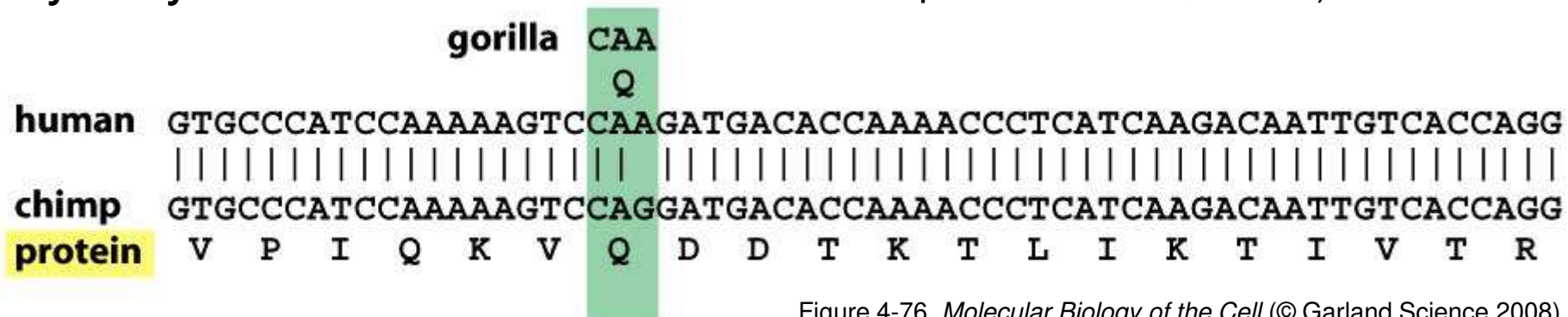
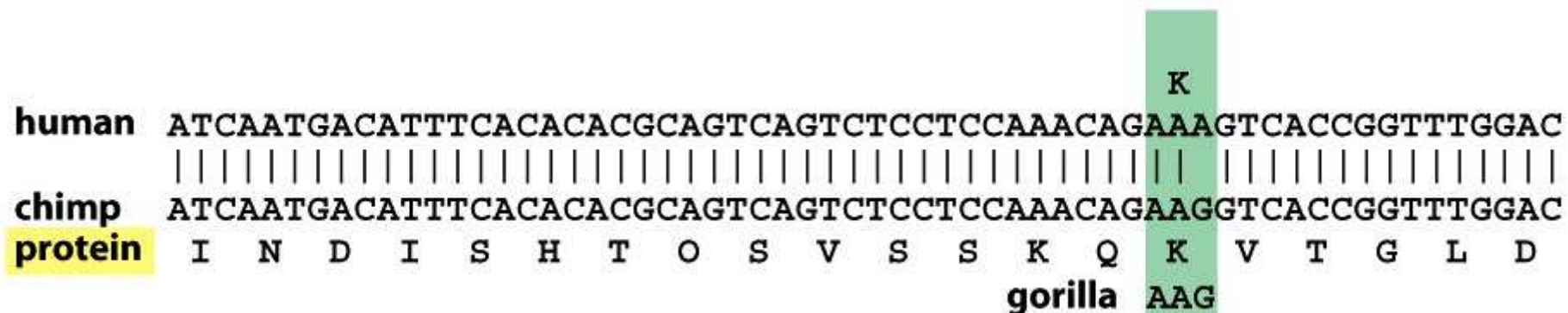

Figure 4-76 *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

- druhovou rozdílnost nezpůsobuje mnoho mutací v sekvencích proteinů (nemohlo jich tolik vzniknout), ale ...

- odlišnost druhů je dána spíše rozdílnou regulací (nekódujícími sekvencemi), tj. rozdílem v **expresi proteinů** než rozdílem v sekvenci proteinů (tj. rozdílnou funkcí proteinů)
- rozdílná exprese tj. rozdílné proteomy v buňkách podmiňují odlišnost buněk v organismu (svaly, játra ...) i odlišnost buněk v čase a prostoru (morfogeneze – odlišný vzhled, vývoj ...
mozek => menší problém když se modifikuje/zmutuje program morfogeneze než když zmutuje protein => vliv na funkci)

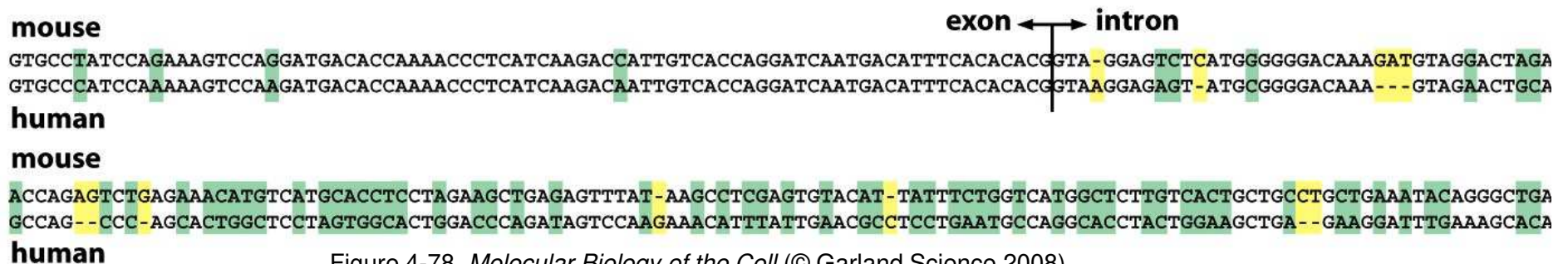
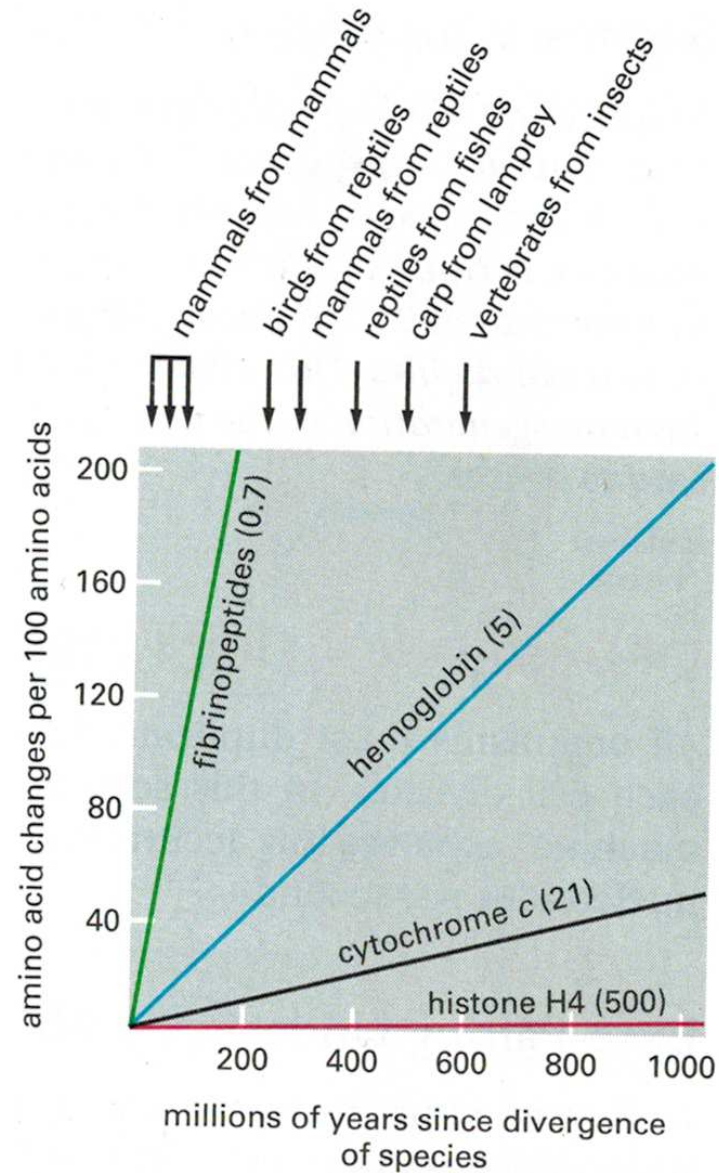

Figure 4-78 *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

- srovnání sekvencí (člověk a myš) ukazuje odlišnější **nekódující sekvence** než protein-kódující (regulační sekvence jako promotor ..., intron je odlišnější než kódující exon) - silnější selekční tlak na proteiny

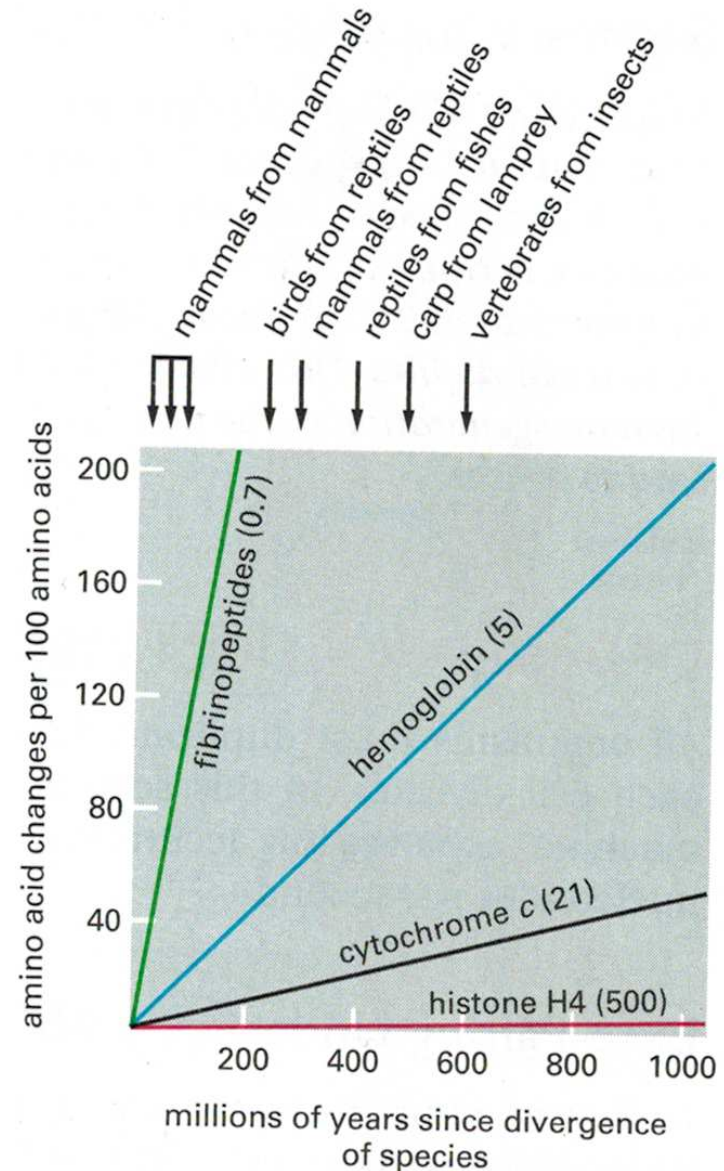
Evolve – selekce

- frekvence mutací by byla +/- stejná podél molekuly DNA ... ale různé proteiny jsou různě změněné díky **selekčním tlakům**
 - (histony ... kvasinkový a lidský ubikvitin se liší třemi AMK, 6 ze 7 změn v cytochromu C jej poškodí)
 - čím důležitější a komplexnější funkce proteinu pro organismus (od nejzákladnějších po specializované) tím více je konzervovaná sekvence proteinu (respektive jeho domén)

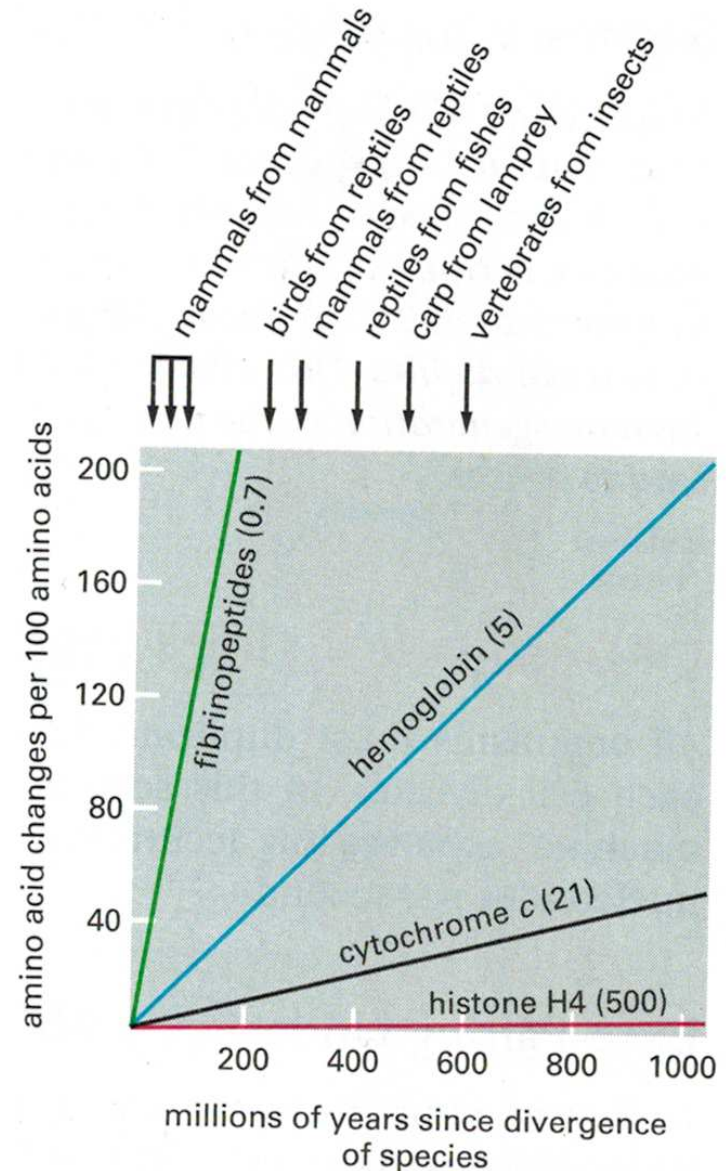
Evolve – selekce

- takto konzervované proteiny jsou lehce identifikovatelné v různých organismech a mají „homologní“ (**ortologní**) funkci
- např. některé lidské proteiny funkčně zastoupí zmutované/deletované kvasinkové proteiny (Y2H cytotrap)
- konzervace je důsledkem „purifikační selekce“ (eliminace buněk/jedinců s mutacemi v esenciálních/důležitých funkcích)
- mutace u pacientů s různými syndromy ...

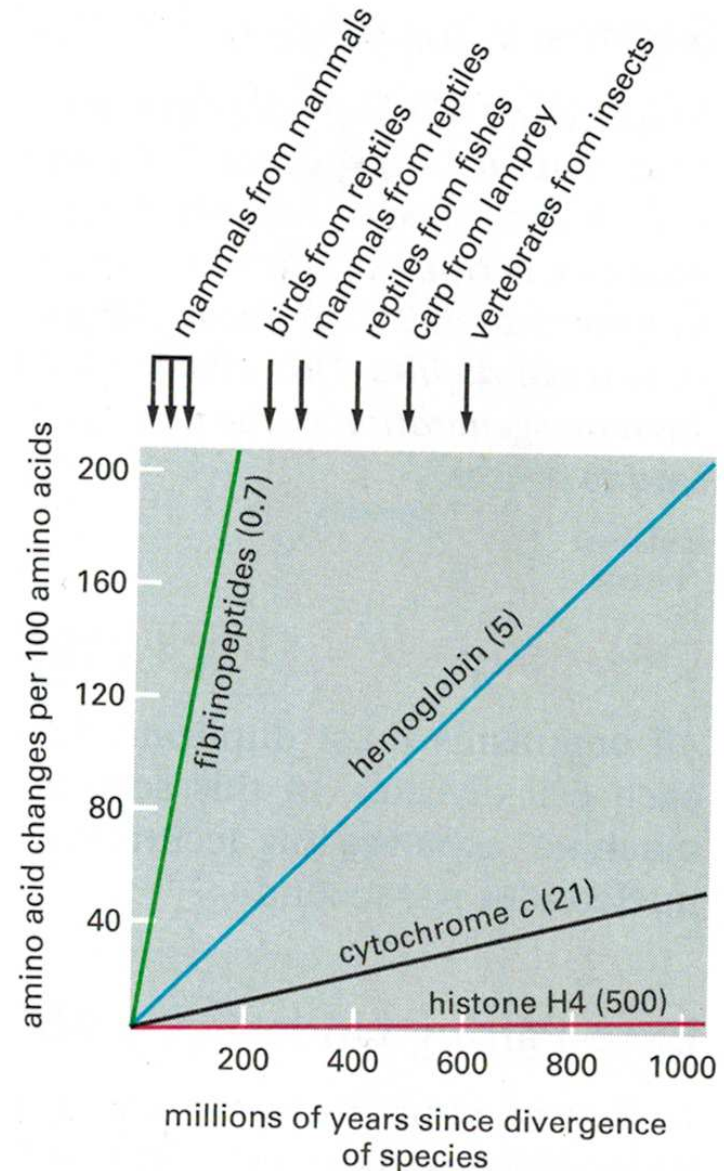
Evolve – selekční tlak

- purifikační tlak na proteinové sekvence pro udržení jejich funkce:
- „tlak“ na **strukturu** proteinu,
- selekční tlak na povrch proteinu = tj. na **interakce** a **PTM**
- mutace, které „neruší“ jsou **neutrální** (protein je částečně modifikován)
- modifikace je kompenzována (i později) mutací partnera
- změní se v čase a v budoucnu může přinést novou vlastnost

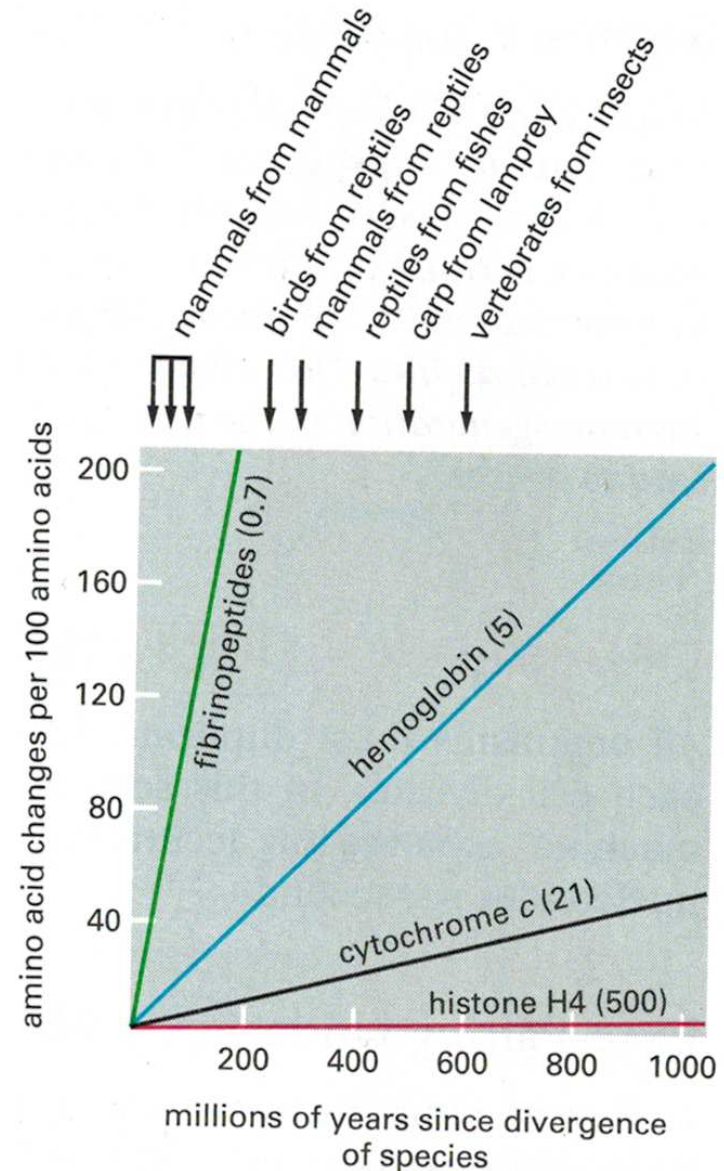
Evolve – selekční tlak

- purifikační tlak na proteinové sekvence pro udržení jejich funkce:
- „tlak“ na **strukturu** proteinu,
- selekční tlak na povrch proteinu = tj. na **interakce** a **PTM**
- nejpomaleji se mění proteiny, které jsou zapojeny do nejvíce interakcí s dalšími proteiny (limitována, jak struktura, tak povrch) - není příliš prostoru pro změny - např. ubikvitin, histony ... („drží“ základní systém)

Evolve – selekce

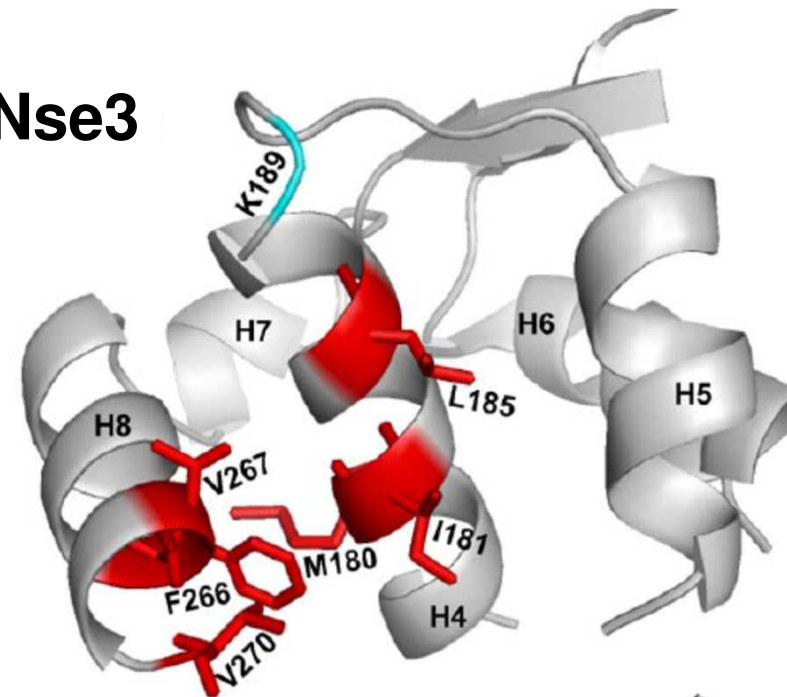
- nutnost zachování funkce neposkytuje příliš prostoru pro evoluci/rozvoj nových vlastností (ale neznamená ani selekci na „nejstabilnější“ či „nejaktivnější“ = určitá volnost)
- neutrální mutace neruší strukturu či interakce proteinu
- taková změna ale může v budoucnu přinést novou vlastnost

blízke organismy

- mutace specifické AMK na Ala zruší Nse3-Nse4 interakci
- „mutace“/změny těchto AMK na podobné (hydrofobní) AMK tyto interakce neruší

Nse3

Hudson et al, PLoS One, 2011

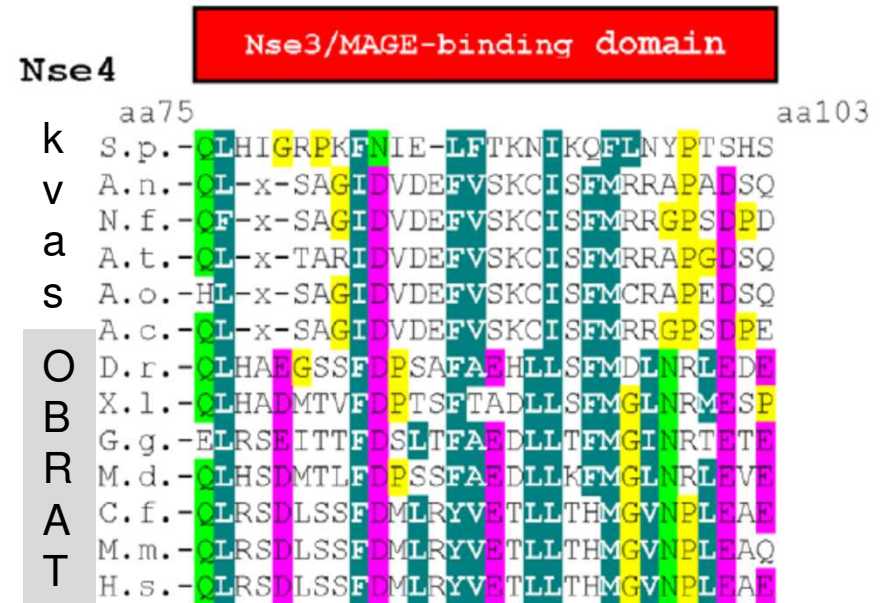
...RYBY, OBOŽIVELNÍCI, PTÁCI ...

N.v.	GLLMLVLSVILM-SxxxxN-YTSLWHFLKMGLEPKKEHEVFGDP--EKLIACEFTROGYLERRKVTGGE--EATEEYSW--GSRSNKE---LTKRKVLEFVFS:
D.r.	GLLFVILSVIFM-KGGTIK-ENLVWNTLKKLRDPGEKHDEFQDV--KKVVTEEFVROKYL EY GKIPHTE--EVEYEFRW--GLRAEKE---VSKLKILLEFVG:
T.n.	GLLFVILSVIFM-KGGAVR-DSVVMNLLKKLRVQPGERHPEFGEV--KRVVMEEFVRORYL ECN RIPHTE--ELEHEFRW--GQRADTE---VSKTKILEFMA:
X.t.	GLLMVILSLIFM-KGNTAK-ESAVWEMLRRLRIEPAEKHSDFQDV--KKLITEEFVKOKYLEYSKVLHTD--PVEYEFRW--GQRAFKE---TSKMQVLEFVS:
G.g.	GLLIVILSFIFM-KGNSAK-DSAVWEMLRRLRVHPGEKHEVFGDV--KKLVMEEFVROKYL EITPIPLTD--PPETNFQW--GPRAAKE---TSKKDILSFVA:
O.a.	GLLMVILSLIFM-KGSATN-ESVIWETLRKLRVDTRERHEVFGDV--KKLVTEEFVROKYLEYNRIPHTE--EVEEYEFQW--GARATKE---TTKMQVLENFVA:
M.d.	GLLMVILSLIFM-KGNSAR-ESLVWDVLRKLRVDPEKRHKTFQDV--KKLVKDEFVROKYLEYIRVPHSE--PPEYEFQW--GPRAAHE---TSKMQVLERFVA:
E.e.	GLLMIVLGLIFM-KGNTIK-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHLIFGDP--KKLITEEFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYELQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
S	GLLMIVLGLIFM-KGNTVK-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHLVFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYELQW--GPRTKLE---TSKMKVLEKFVA:
MAcr	GLLMIVLGLIFM-KGNTIK-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHLVFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYEFQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
B.t.	GLLMIVLGLIFM-KGNSIK-ETEVMDFLRRLGVHPTKKHLIFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYELQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
EVc.	GLLMIVLGLIFM-KGNTIK-ETEVMDFLRRLGVSPPTKKHLIFGDP--KKLITEEFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYEFQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
C.f.	GLLMIVLGLIFM-KGNTIK-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHLVFGDP--KKLITEEFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYEFQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
C	GLLMIVLGLIFM-KGNTIT-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHLIFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYELQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
Mmag1	GLLMIVLGLIFM-KGNTIT-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHLIFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYELQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
MI--	GLLMIVLGLIFM-KGNTVK-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHIFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYEFQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
P.a.	GLLMIVLGLIFM-KGNTIK-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHLIFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYEFQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
P.t.	GLLMIVLGLIFM-KGNTIK-ETEVMDFLRRLGVYPTKKHLIFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYEFQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:
H.s.	GLLMIVLGLIFM-KGNTIK-ETEAWDFLRRLGVYPTKKHLIFGDP--KKLITEDFVRORYLE YRRIPHTD--PVDYEFQW--GPRTNLE---TSKMKVLEKFVA:

„kompenzační“ mutace?

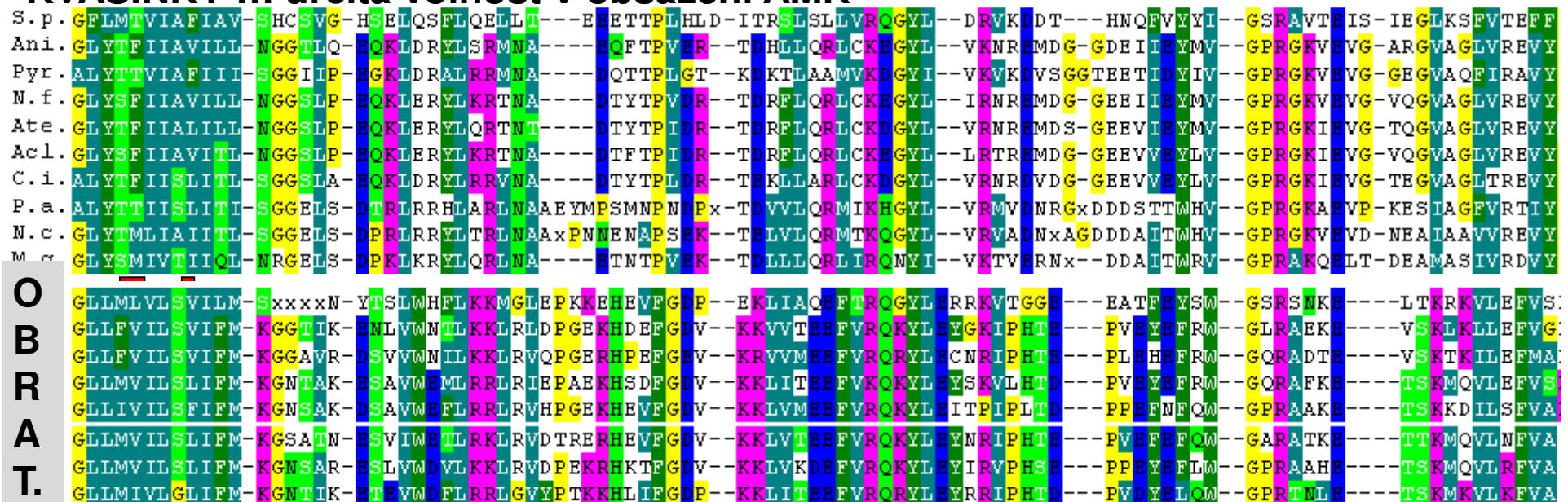
- „mutace“/změny těchto AMK na odlišné (polární Thr nebo posun motivu o 1AMK na konci)
- interakční partner se ovšem také „mění“
- „mutace“/změny zřejmě koevolvuji
- **teorie kompenzačních mutací ...**

NSE4 subfamilies

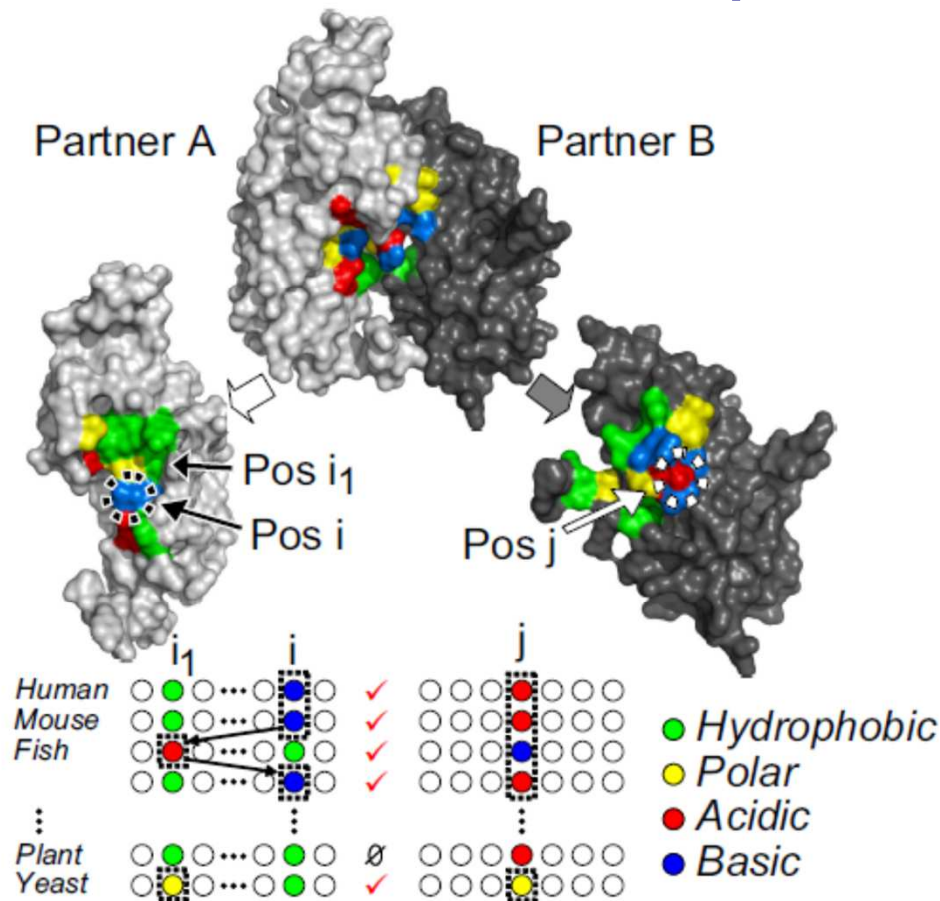

Guerineau et al, PLoS One, 2012

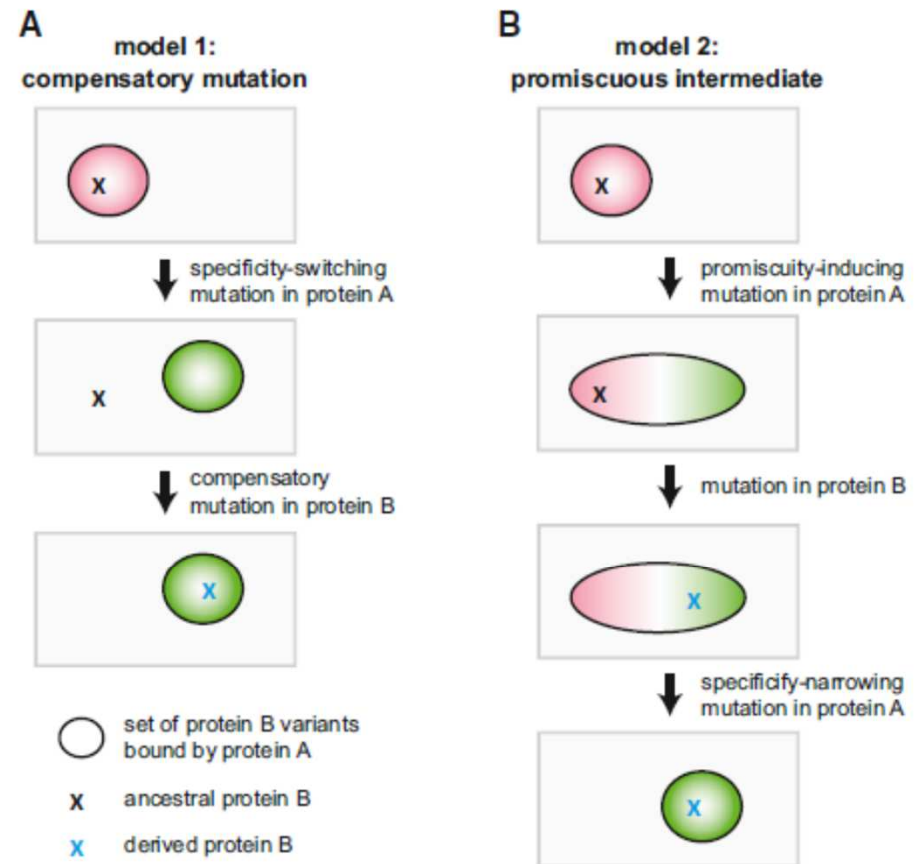
KVASINKY ... určitá volnost v obsazení AMK

Vazební partneři ko-evoluují

Madaoui et al, PNAS, 2007

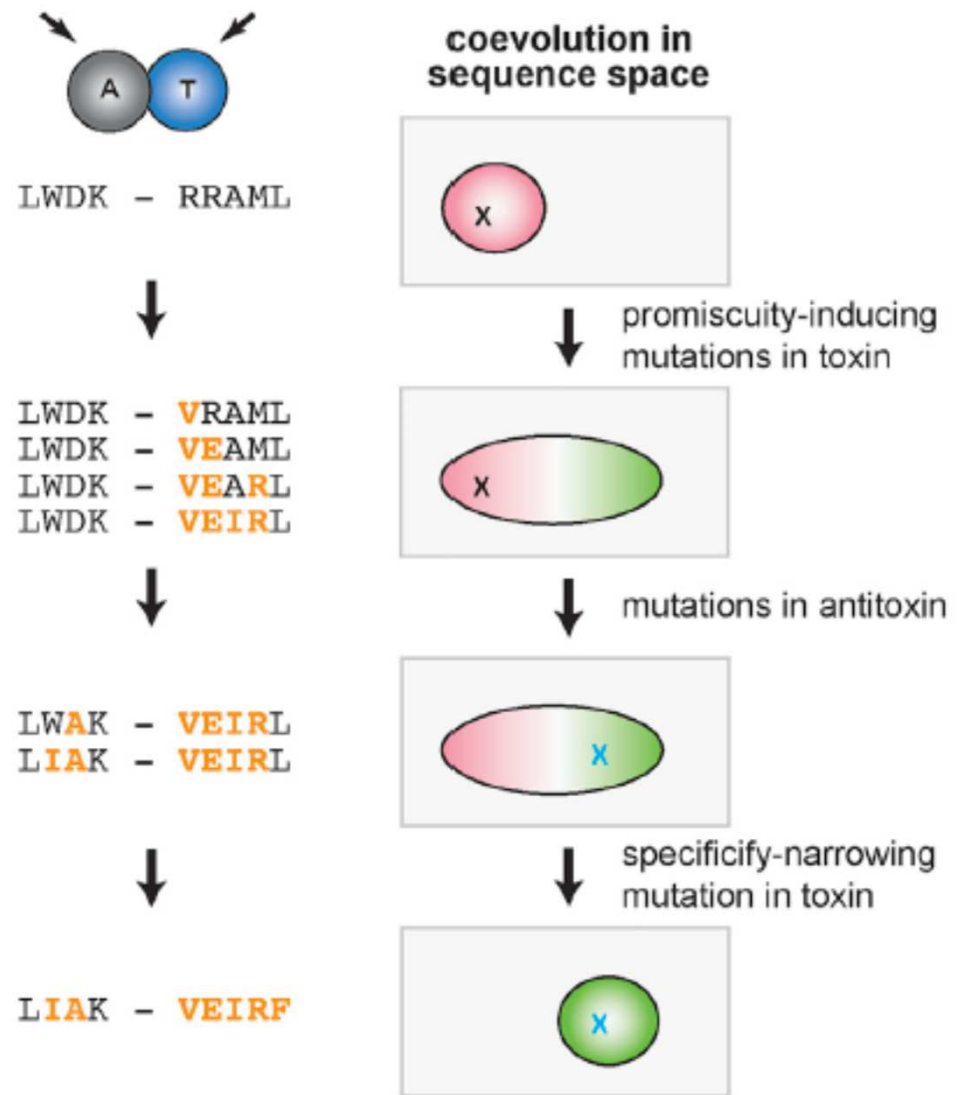
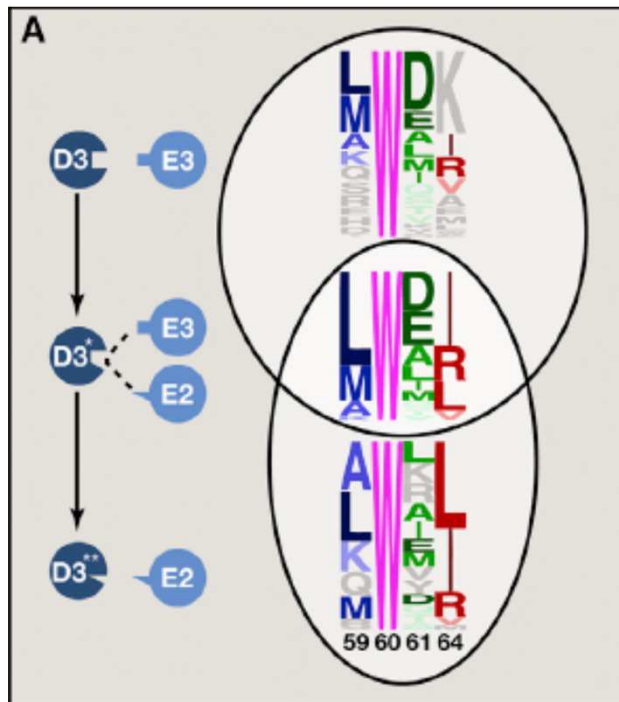

Aakre et al, Cell, 2016

- nutnost zachování funkce nesignaluje o „compensatory mutation“ (mutace v jednom z proteinů přímo kompenzována mutací v partnerském proteinu) – „kompenzace“ přichází postupně přes „**promiscuous intermediate**“ mutace

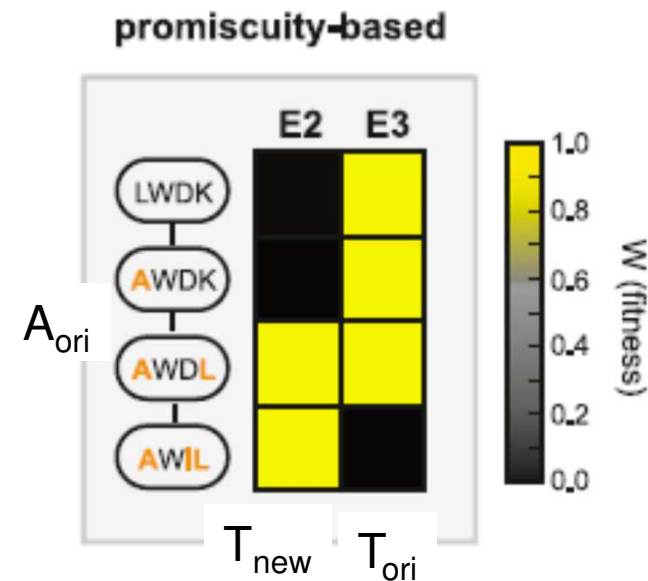
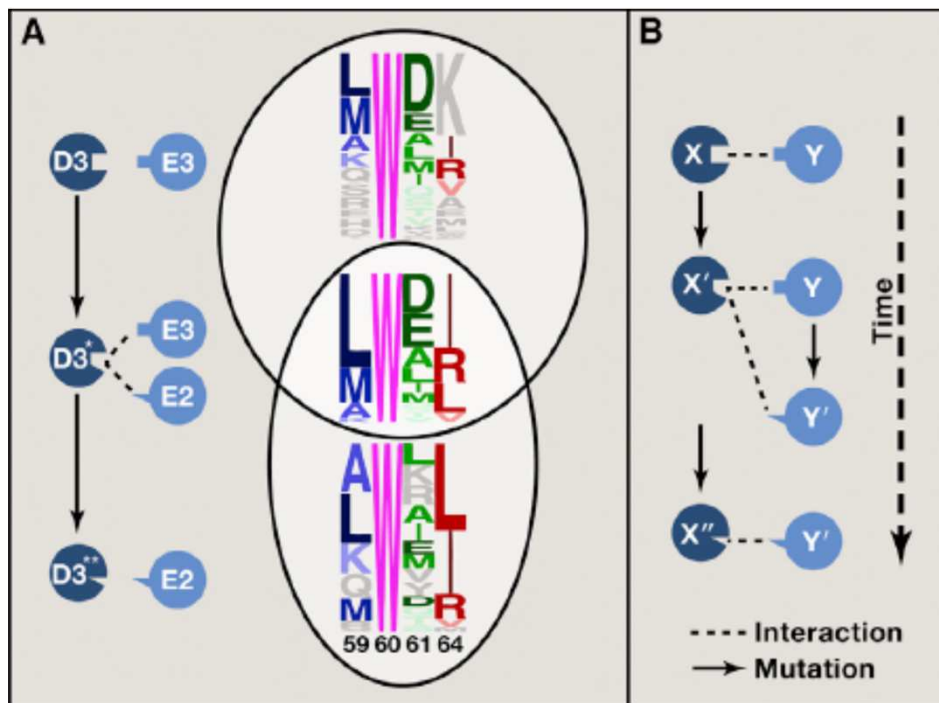
„promiskuitní“ mutace

- „promiscuous intermediate“ mutace jednoho proteinu mohou být doprovázeny „promiscuous“ mutacemi druhého proteinu, ale nedochází ke ztrátě PPI

„promiskuitní“ mutace

- „promiscuous intermediate“ může rozšířit interakční spektrum = může interagovat i s **duplikovaným** proteinem (např. tkáňově specifickým – specifický komplex)
- později se může „oddělit“ a vytvořit nový komplex (paralelní ko-evoluce = drift)

Vznik proteinových rodin

- selekční tlak na stabilitu a funkci - nutnost zachování funkce neposkytuje příliš prostoru pro evoluci/rozvoj nových vlastností
- pro rozvoj nových vlastností, nových druhů - spíše než druhově specifické mutace proteinů lze vidět **expansi různých genových/proteinových rodin** v různých živočišných druzích (různé kopie mají různé funkce - **paralogy**)

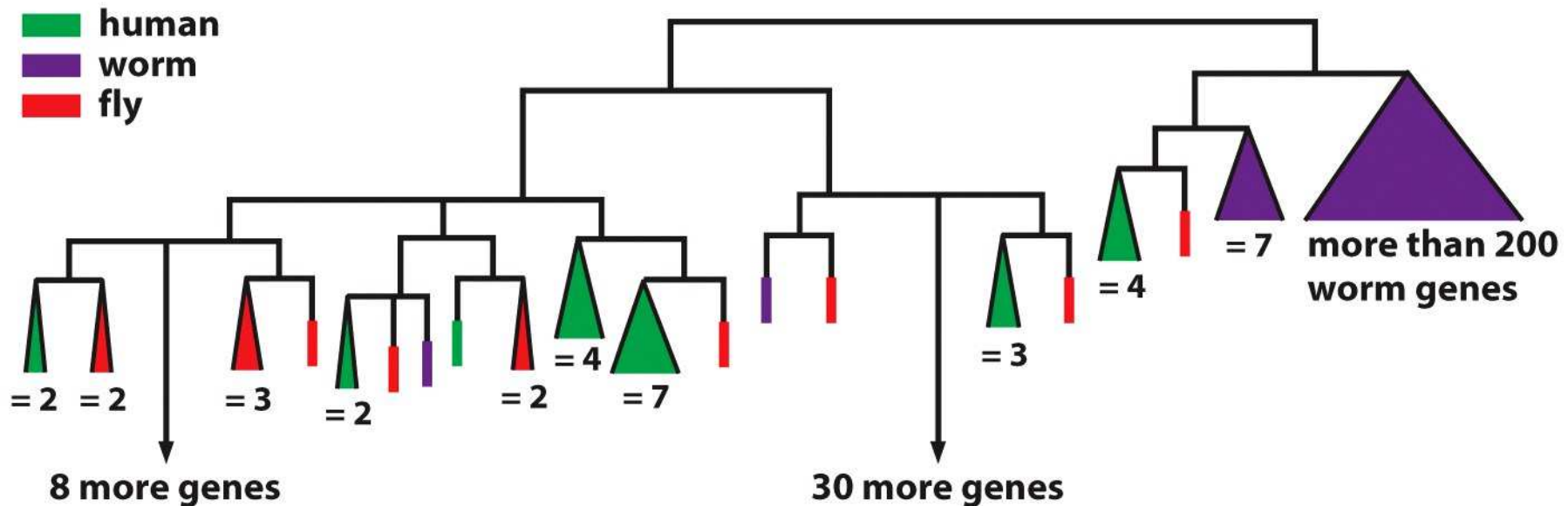
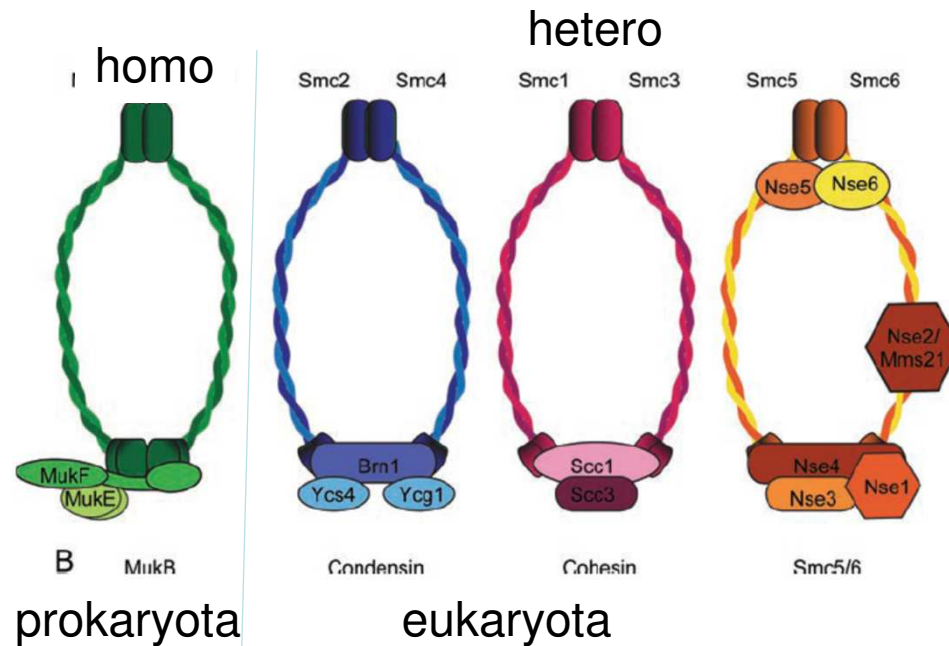

Figure 4-85 *Molecular Biology of the Cell* (2008)

(příklad superrodiny jaderných hormonálních receptorů)

Duplikace a divergence (neo- a sub-funkcionalizace)

- hlavními tahouny evolučních procesů jsou duplikace (všechny geny/proteiny jsou „potomky“ několika ancestrálních genů/proteinů (foldů), které existovaly v nejčasnějších živých formách)
- (nyní cca 1000 foldů na >100000 struktur v PDB, odhad je cca 2000 foldů))

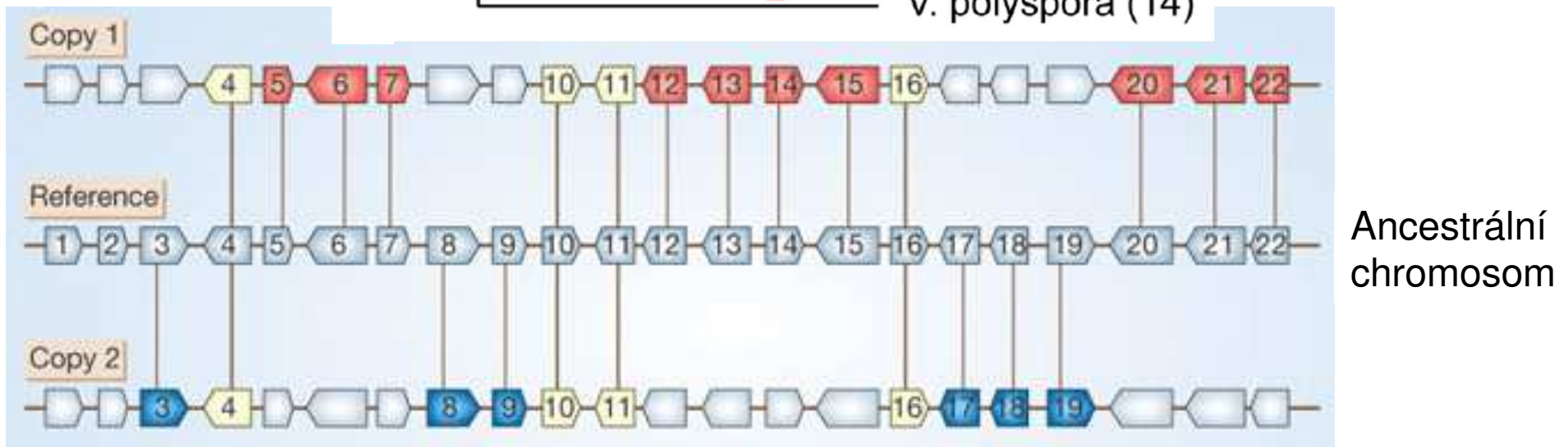
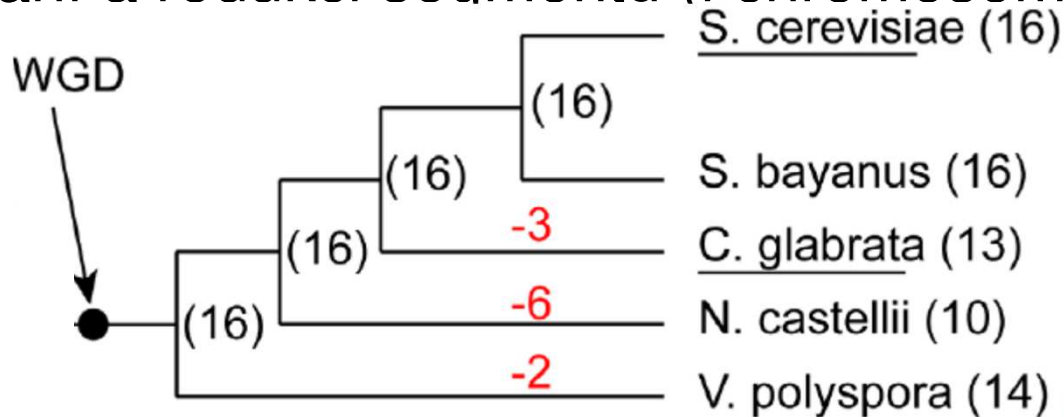

Marsh et al, ARB, 2015

- po **duplikaci** jsou oba proteiny stejné a vytváří stejný homo(di)merní komplex – později jeden protein diverguje (mutace) a vzniká hetero(di)mer
- duplikace více genů/proteinů (podjednotek) ... komplexů

Celogenomová duplikace (u kvasinek)

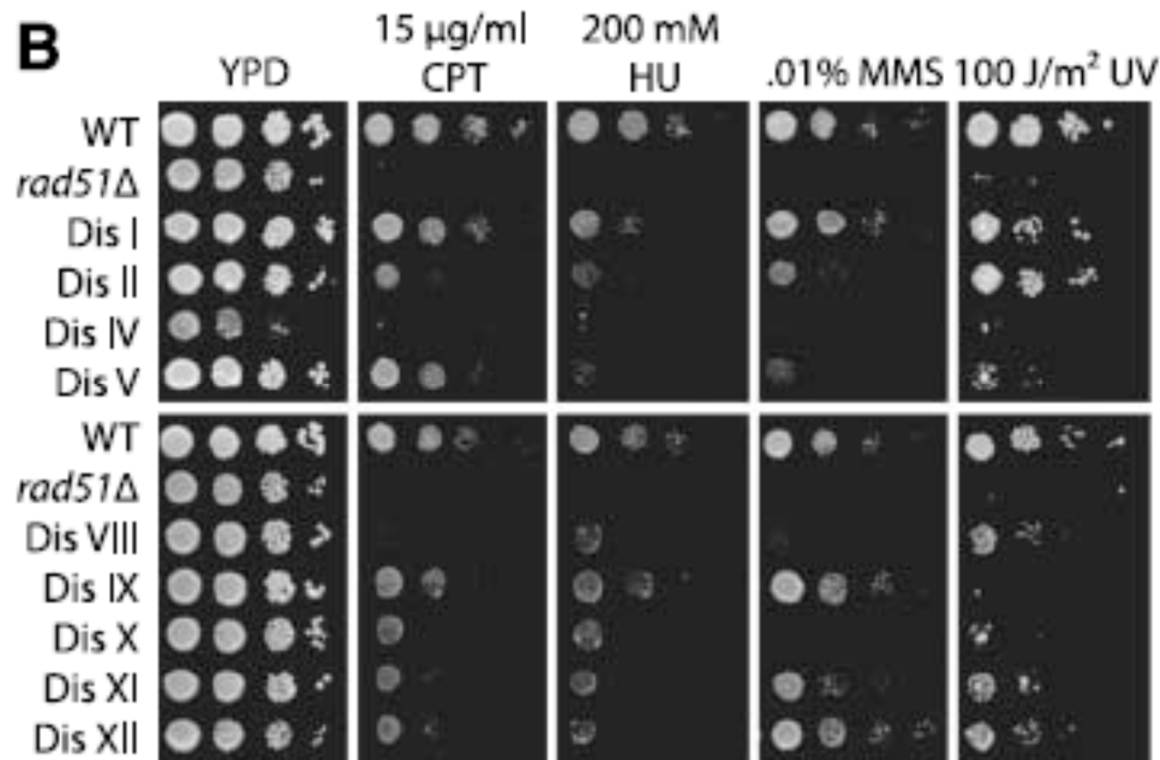
cca 30% genomu *S.c.* vzniklo duplikacemi => došlo k **celogenomové duplikaci** (WGD) => a poté došlo k přeskupování a redukci segmentů (i chromosomů) – polyploidie u kyttek ...

- následují **mutace** – inaktivující tj. pseudogeny (ustaví hladinu proteinu zpět na původní) nebo nefunkční (zatěžují expresní-chaperonový aparát – snaha odstranit)

Aneuploidie - „duplikace“ chromosomu

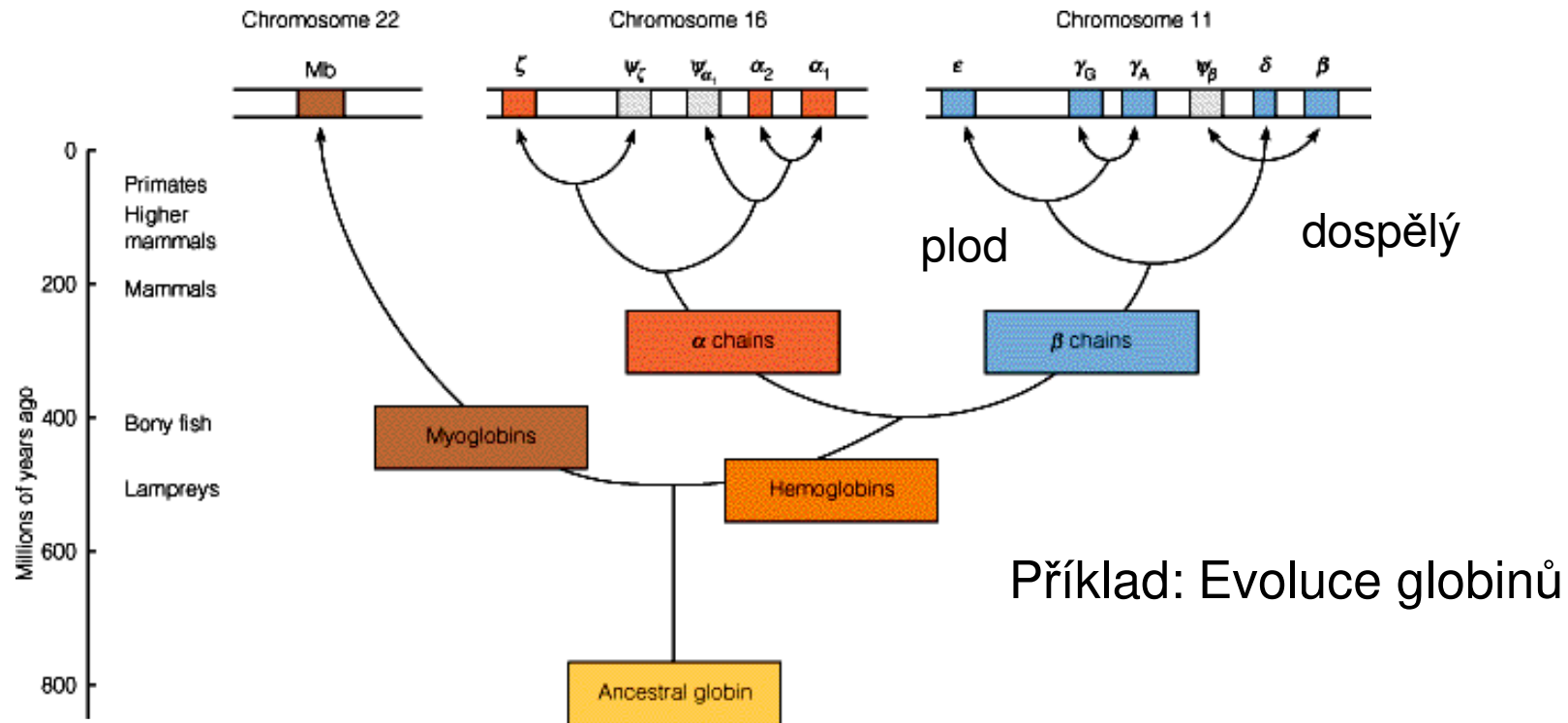
- duplikace ALE ... – na počátku stejné sekvence = stejné funkce - vyšší hladina proteinu/ů může být toxická
- (**aneuploidie** – kvasinky s 1 chromosomem navíc, nádorové buňky)

- nadbytek proteinů (např. transkripčních faktorů) nebo nerovnováha podjednotek komplexů znamená disregulaci některých procesů

Duplikace reverzní transkripcí a integrací DNA

- pouze individuální **geny** nebo pouze domény = exony

- na počátku stejné sekvence = stejné funkce (pod jinými **promotory** – jiný lokus tzn. jiné „okolí“ zaintegrované „mRNA“ tzn. jiná regulace exprese – „nové“ buňky) - pseudogeny (např. rozdíl v genomu člověka a šimpanze je především v duplikaci 30Mbp – cca 50kbp segmenty - nikoli v jednotlivých mutacích tj. SNPs)

Evoluce rodiny globinů (duplikace)

- červy, hmyz a primitivní ryby mají jeden globin (150AMK)

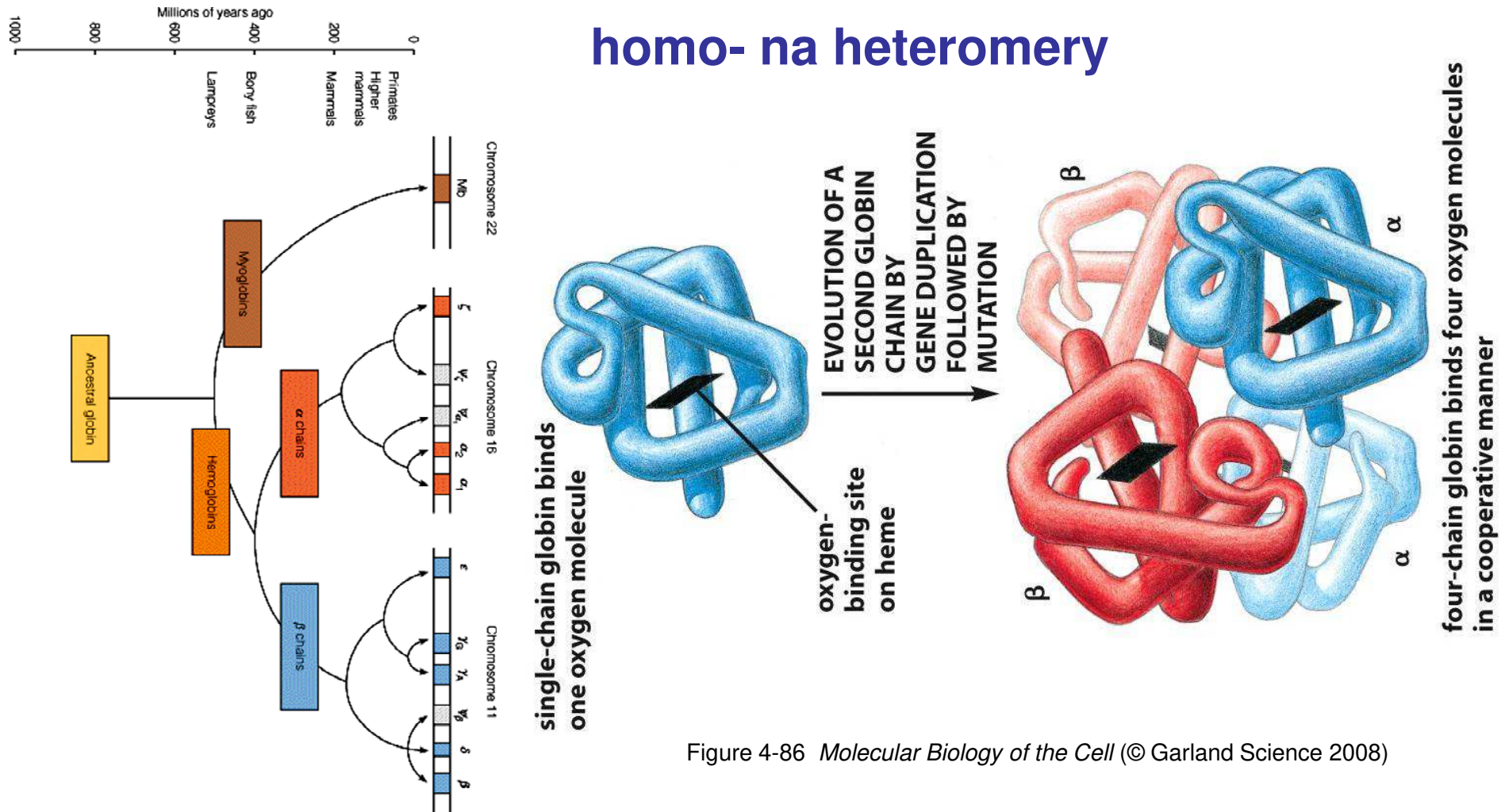
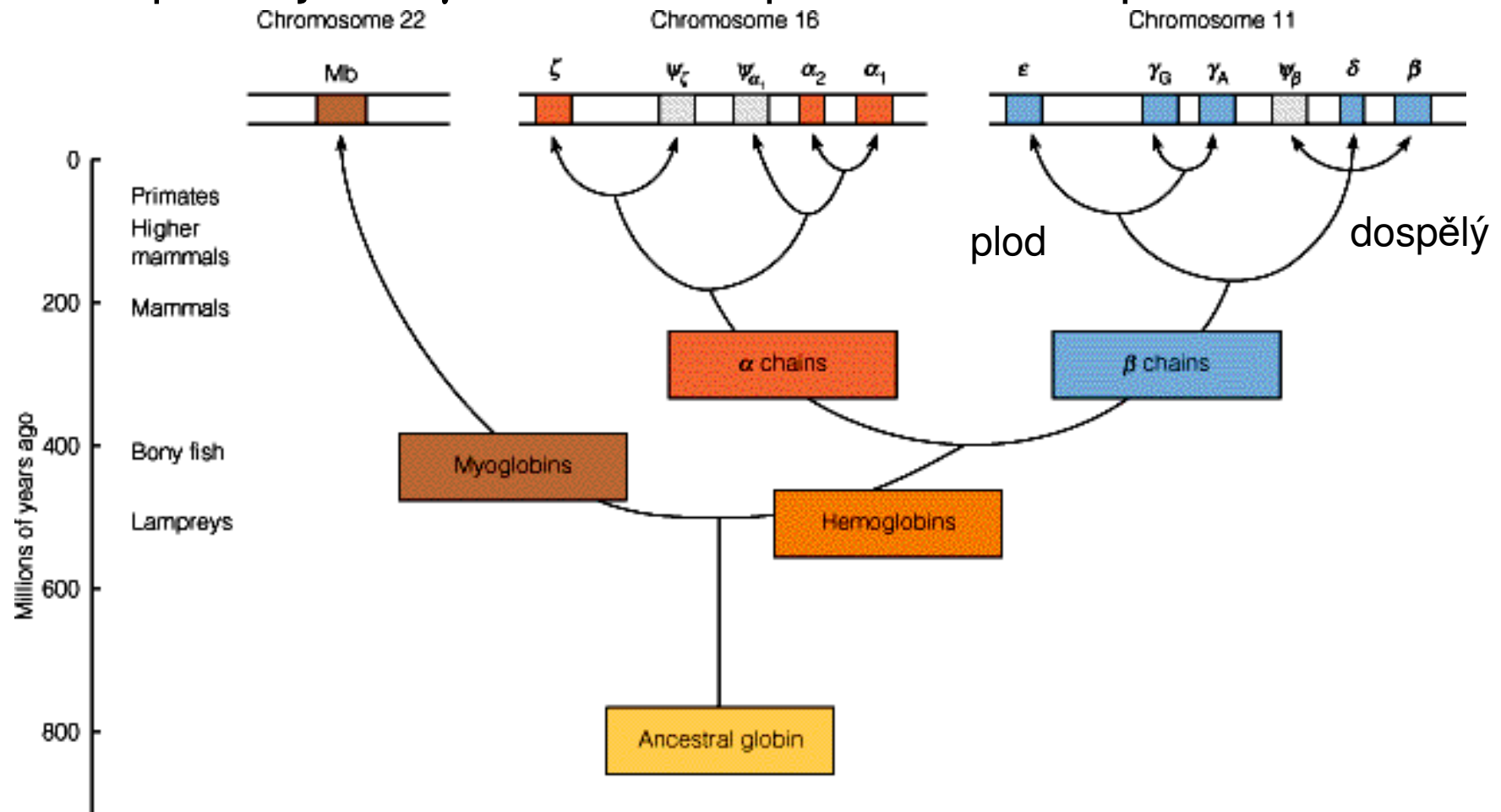

Figure 4-86 *Molecular Biology of the Cell* (© Garland Science 2008)

- vyšší obratlovci mají α - a β -globin (tvoří $\alpha_2\beta_2$ komplex – účinnější přenos kyslíku) – vyvinul se u vyšších ryb (500Mya)

Evoluce rodiny globinů (duplikace)

- ... u savců se dále duplikoval β -globin, který je exprimován specificky v embryu – má vyšší afinitu ke kyslíku a napomáhá přenosu kyslíku z krve matky do krve plodu
- dále se duplikoval a specializoval na časná vývojová stádia $\alpha_2\varepsilon_2$ a pozdější $\alpha_2\gamma_2$ - k další duplikaci došlo u primátů $\alpha_2\delta_2$

Duplikace **reverzní transkripcí** a integrací DNA

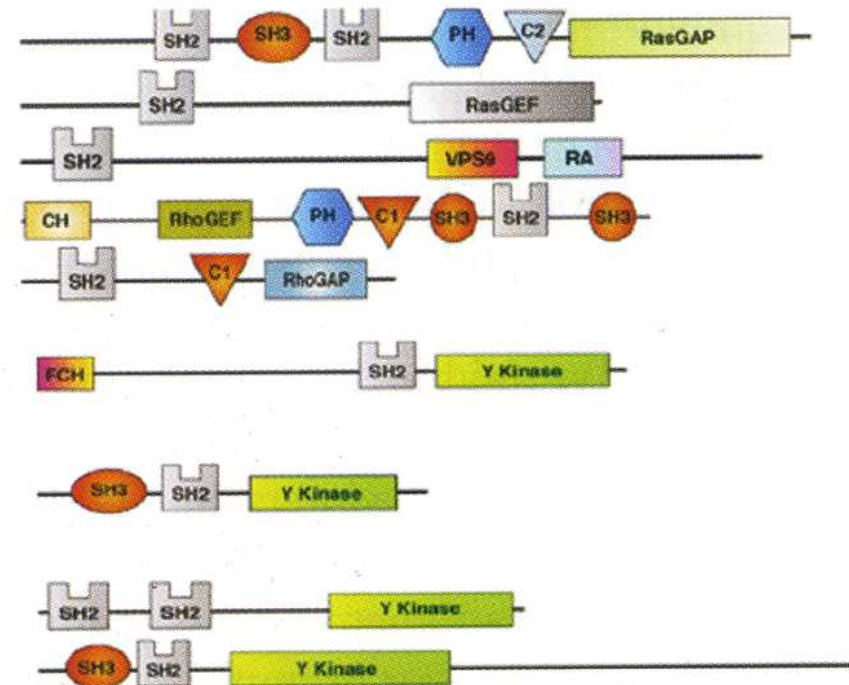
- pouze individuální geny nebo pouze **domény** = exony
- většina domén v proteinech obratlovců pochází/existuje v bezobratlých – pouze 7% lidských proteinů/domén je specifických pro obratlovce)
- fúze domén naznačuje funkční příbuznost nebo dokonce přítomnost v komplexu (v organismu s nefúzovanými doménami - ChimeraDB)

Small GTPase
Signaling

Ras-GAP
Nsp1,2,3
Rin1
Vav1,2,3
Chimerin

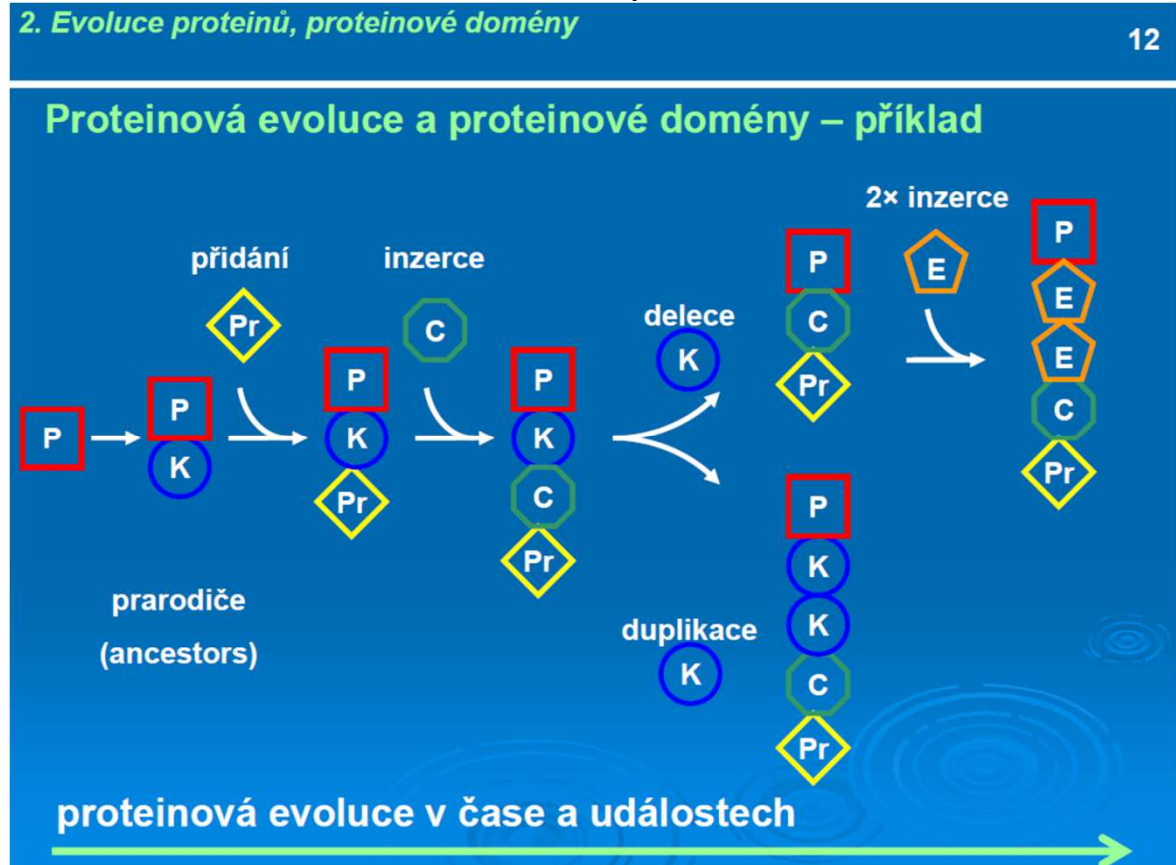
Kinases

Fps, Fer
Src, Csk, Ctk/Hyl,
Fgr, Fyn, Yes, Hck,
Lck, Lyn, Blk, Frk,
Brk, DJ697K14.1
Zap70, Syk
c-Abl, Arg/Abl2

Shuffling domén

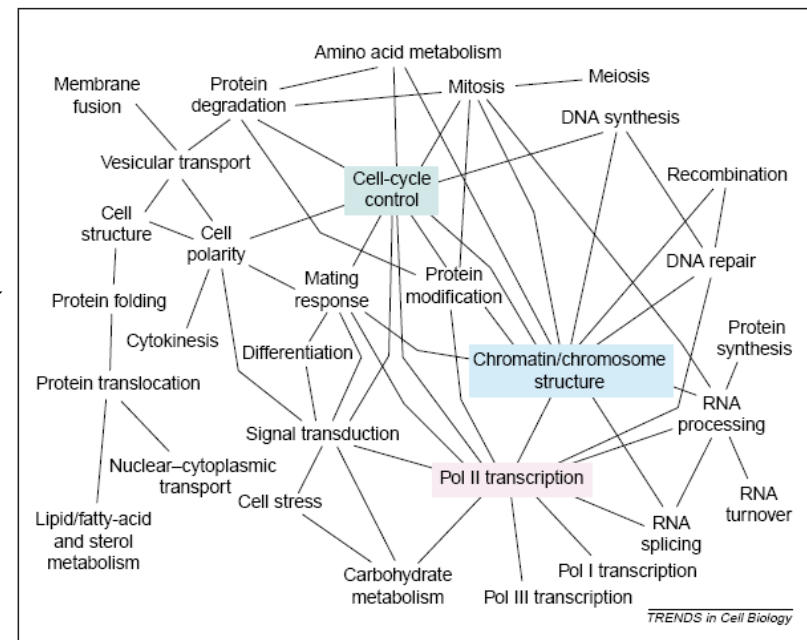
- hranice domén jsou většinou kódovány **introny** – bez intronů by bylo obtížnější přesně vybrat pouze „doménovou“ část
- „**shuffling**“ domén (inzerce/delece) – poskládají se nové geny/proteiny – vytváří nová funkční/fyzická provázání (interakce => nové „prosítování“ interaktomů)

Evoluce interaktomu

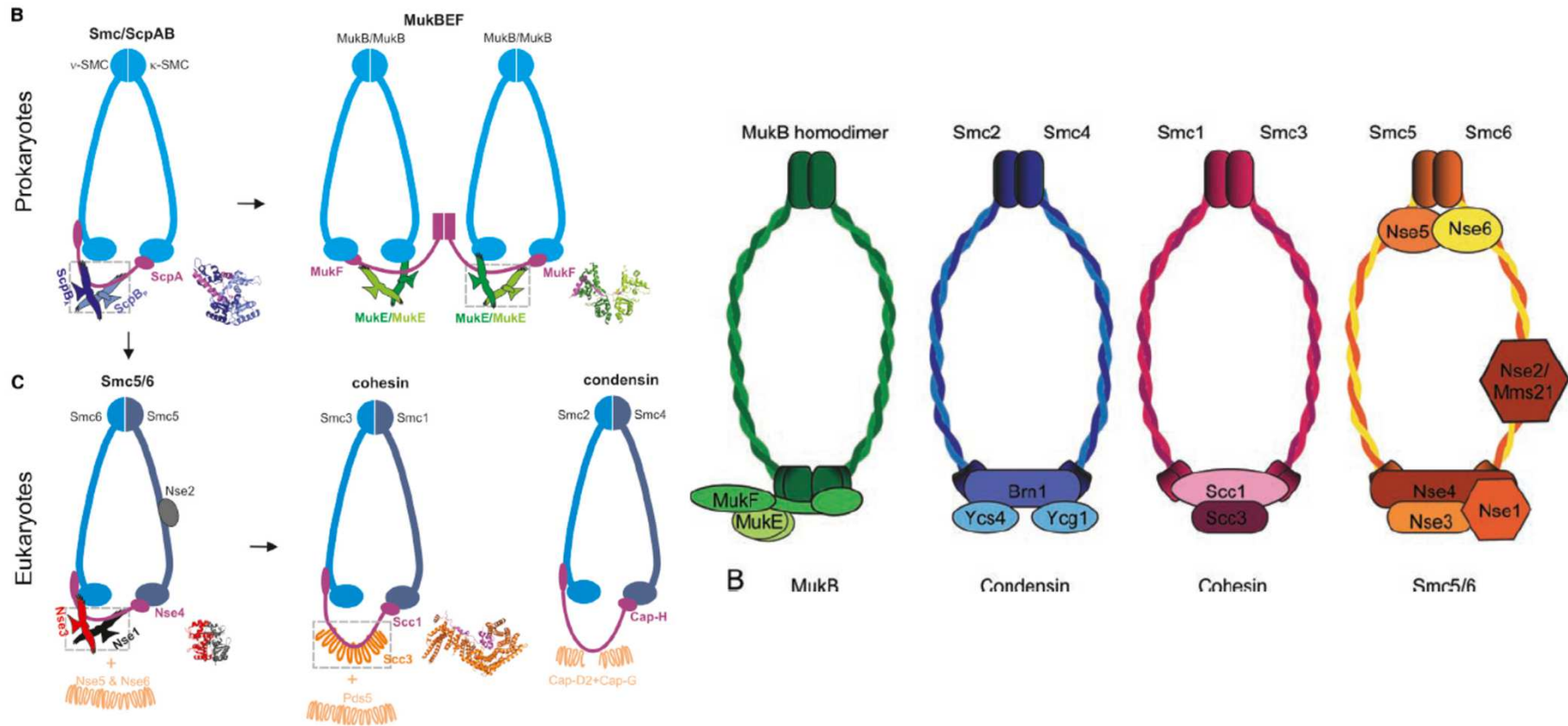
- WGD vede více k redundanci a sub-funkcionalizaci
- WGD zachovává duplikáty komplexů (kvůli zachování stechiometrie podjednotek komplexu – při genové erozi se ztrácí více geny mimo komplexy)...
- více-podjednotkové komplexy jsou pod větším tlakem (musí zároveň „zachovat“ více vazeb „najednou“) než méně-podjednotkové komplexy

- duplikace jednotlivých genů vedou více k diverzifikaci funkce
- duplikace domén (shuffling) vede k neo-funkcionalizaci a k přemodulování (**rewiring**) interaktomu

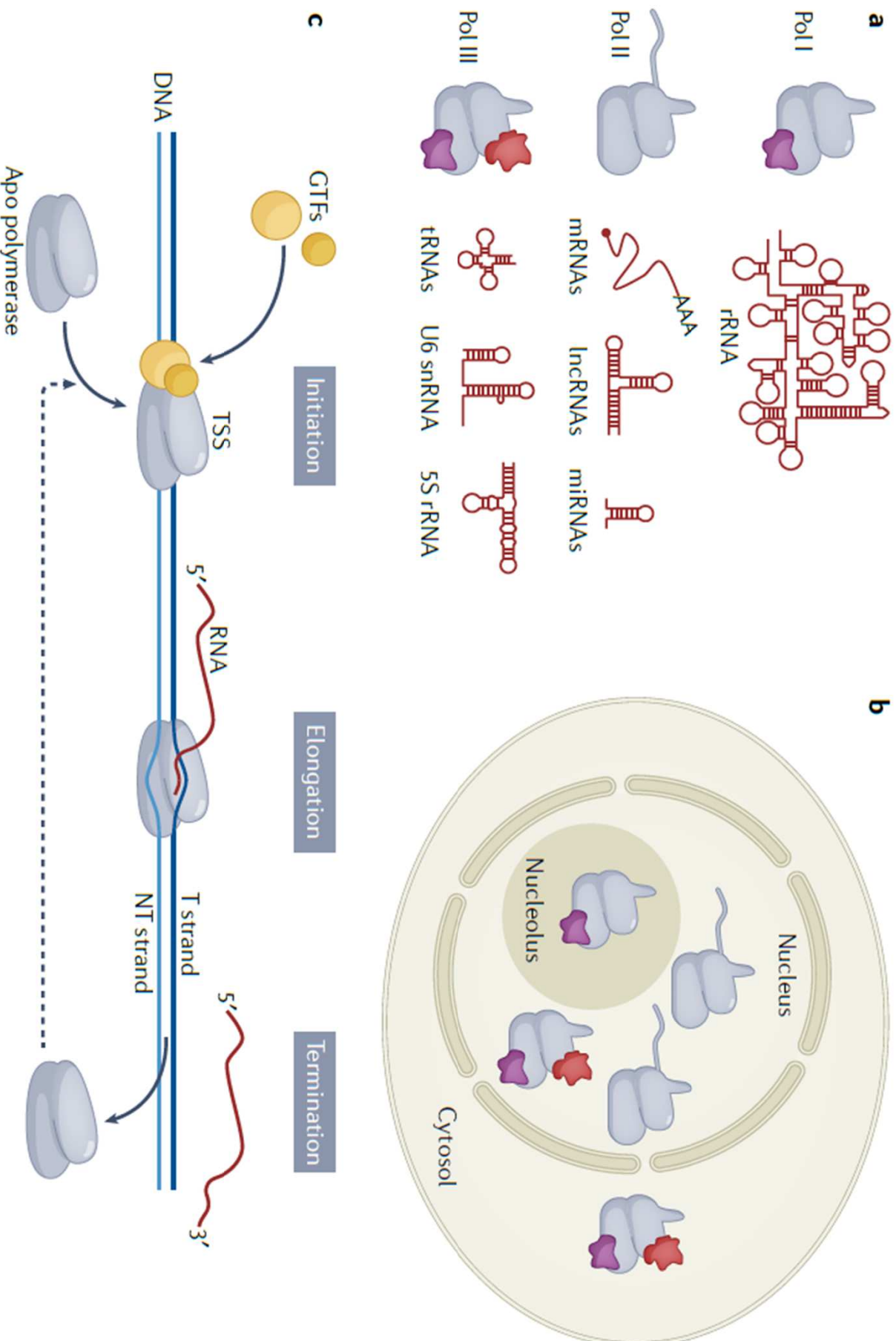
Příklady evoluce komplexů -SMC

- bakterie mají po jednom komplexu složeném z homodimeru SMC/MukB a 2 Nse

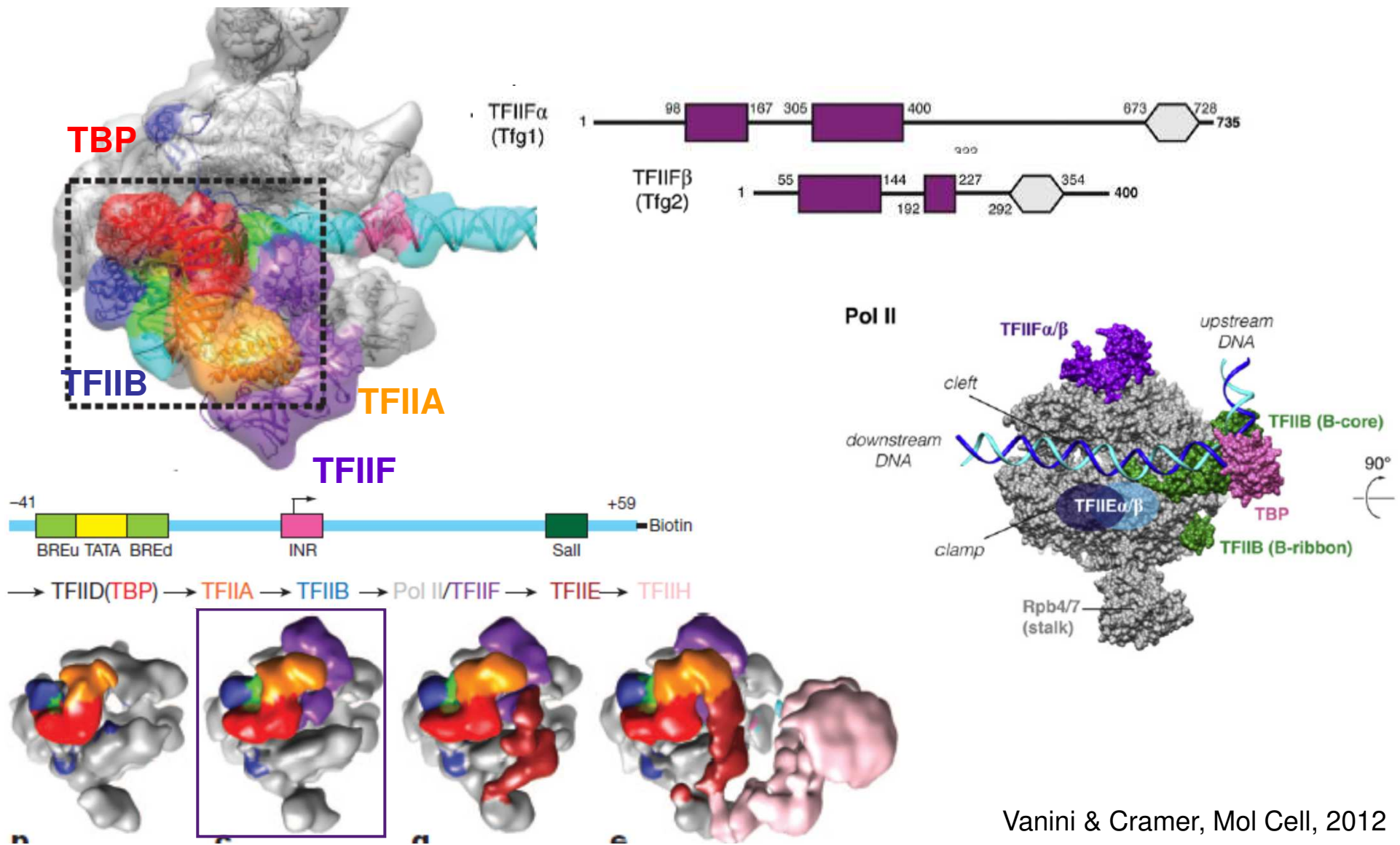

- eukaryota mají 3 SMC komplexy – SMC heterodimery + kleisin (další podjednotky nepříliš konzervované) - (příklad využití konzervovaného motivu a alterace částí systému/komplexu)

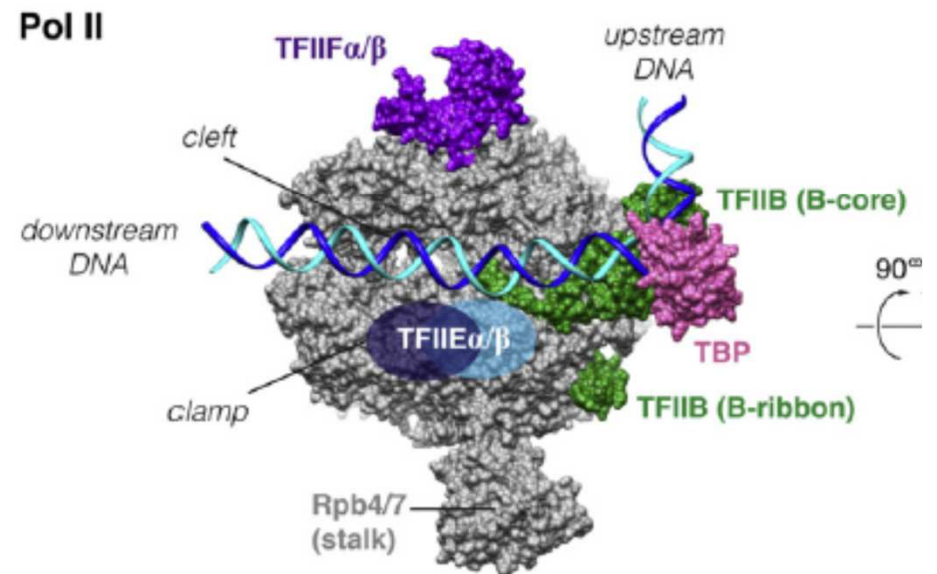
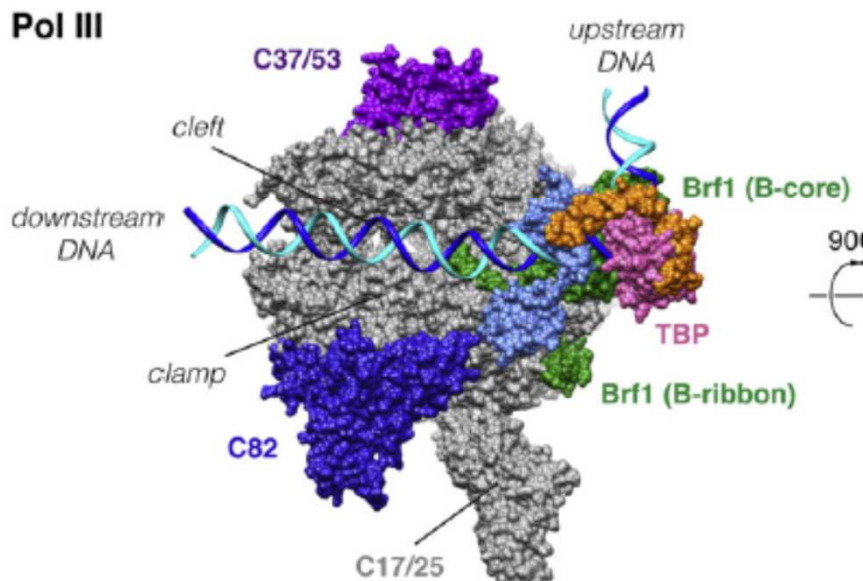
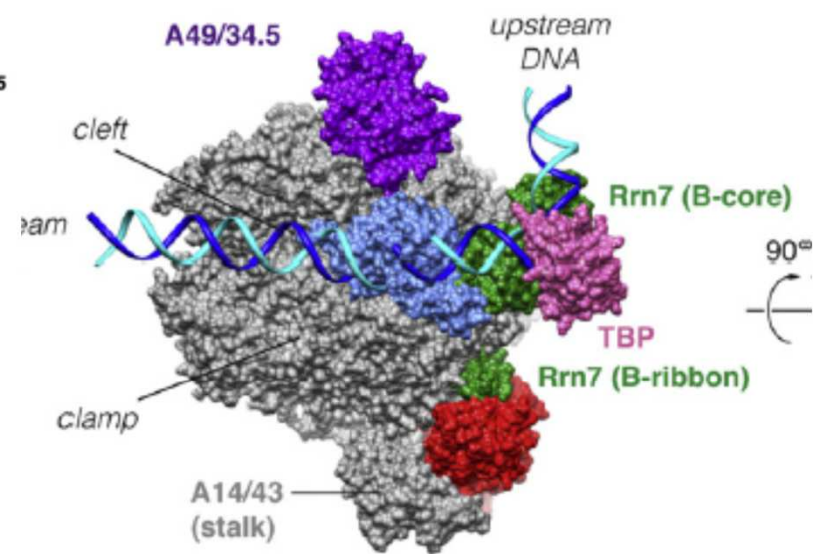
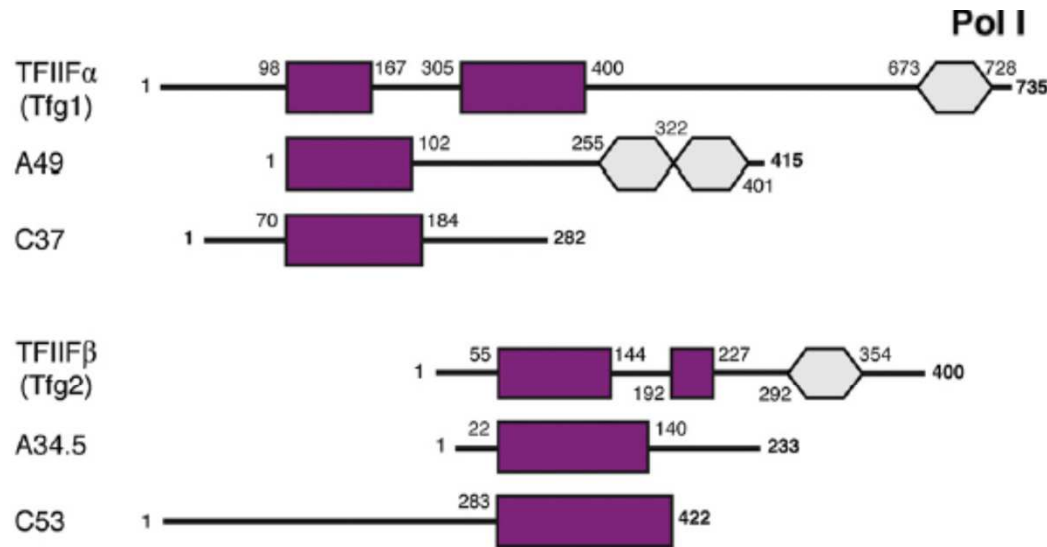
RNA polymerasy

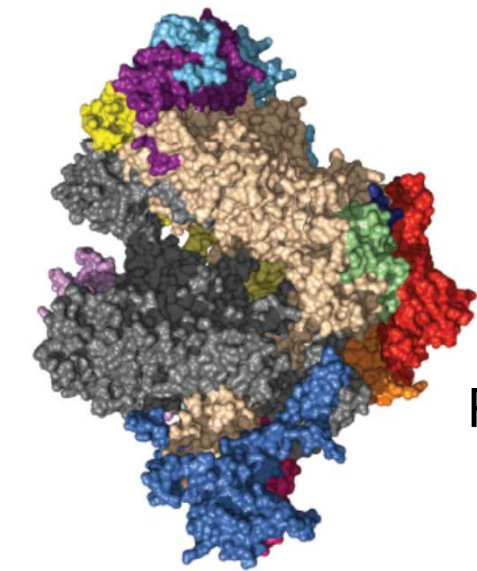

- **TFIIF** se váže na pol II, stabilizuje DNA v prohlubni/cleft pol II a pomáhá TFIIB s nastavením startu
- v pol I a III jsou paralogy TFIIF součástí komplexu polymerázy

- **TFIIF** se váže na pol II, stabilizuje DNA v prohlubni/cleft pol II a pomáhá TFIIB s nastavením startu
- v pol I a III jsou paralogy TFIIF součástí komplexu polymerázy

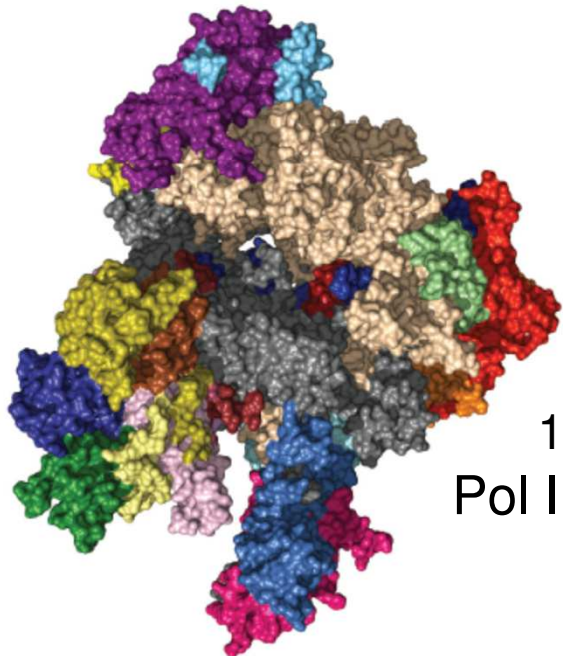
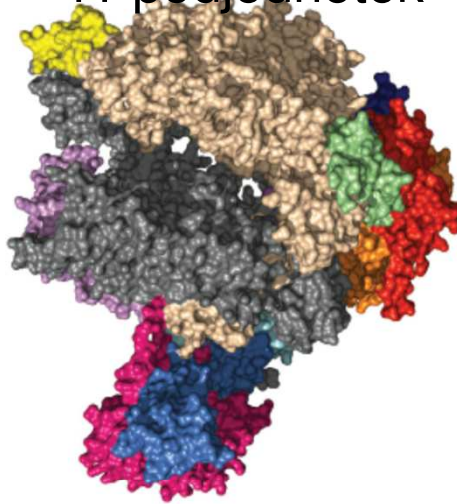

13

Pol I = 11 + A49/34.5 TFIIF

11

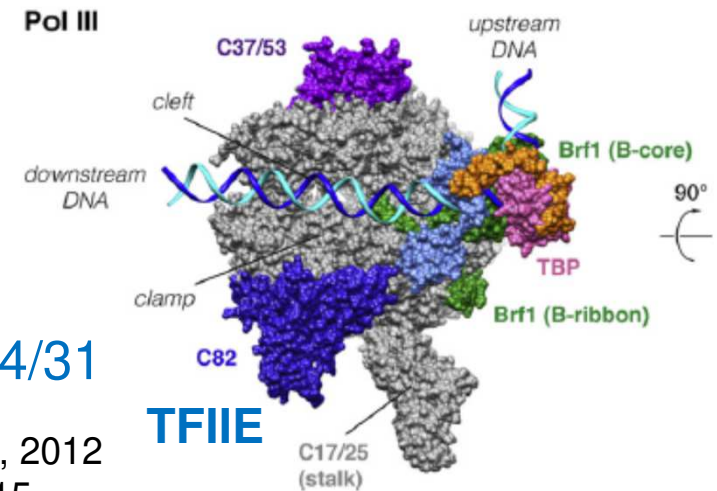
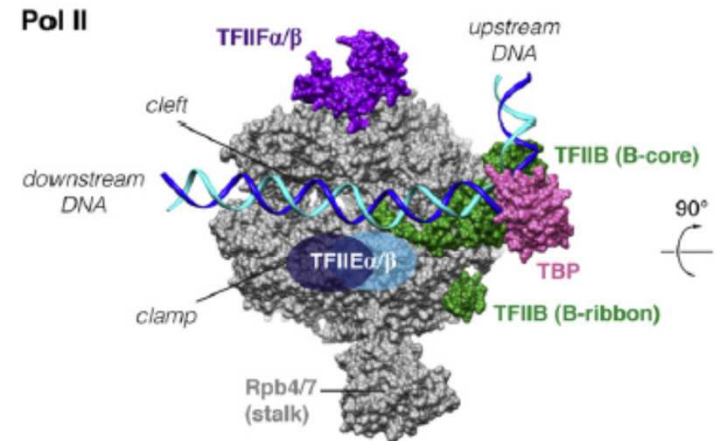
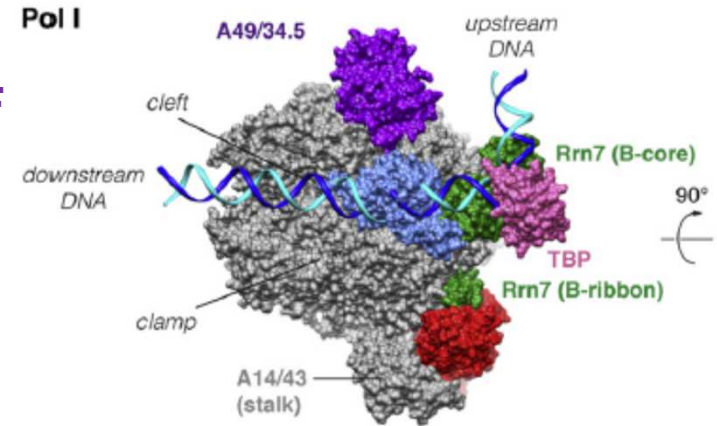
Pol II = 11 podjednotek

16

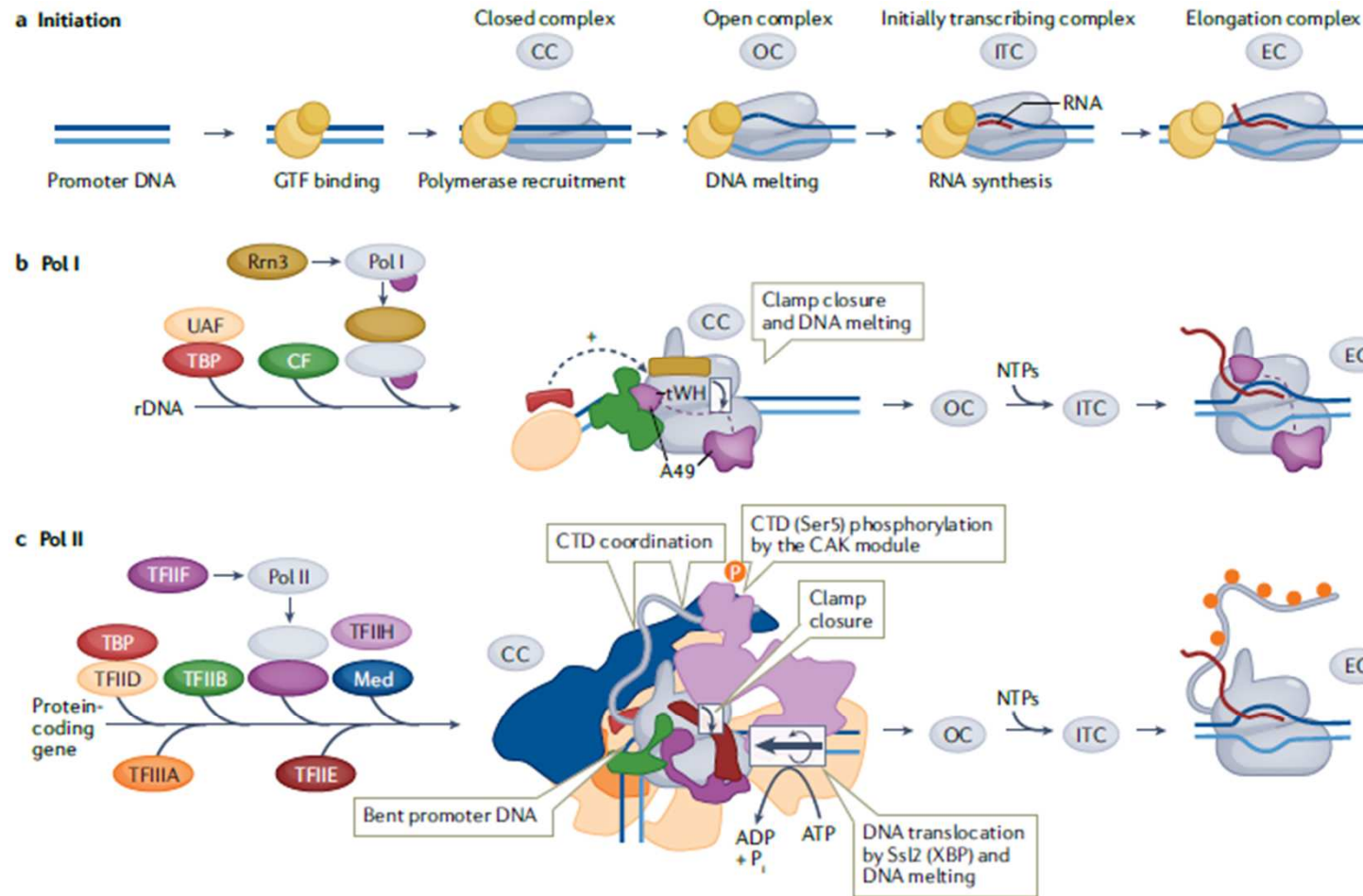
Pol III = 11 + C37/53 + C82/34/31

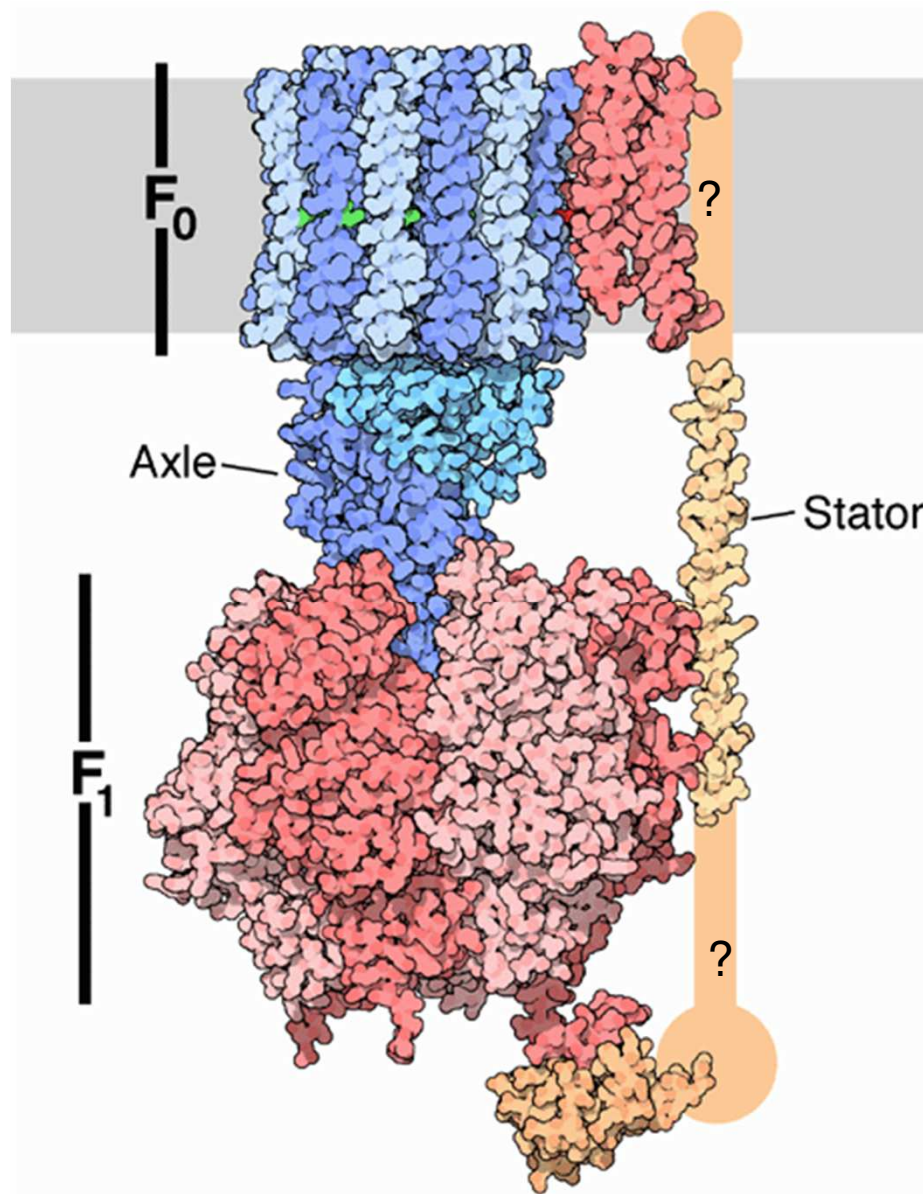
Vannini & Cramer, Mol Cell, 2012
Hoffmann et al, Nature, 2015

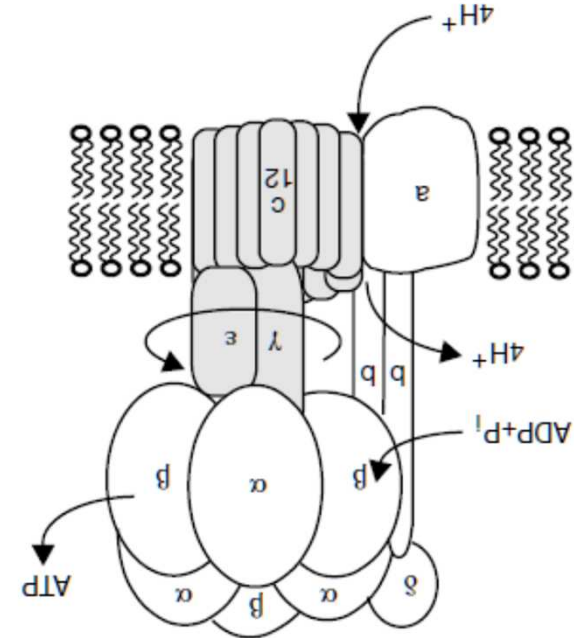
TFIIE

Podobnosti mechanismu iniciace

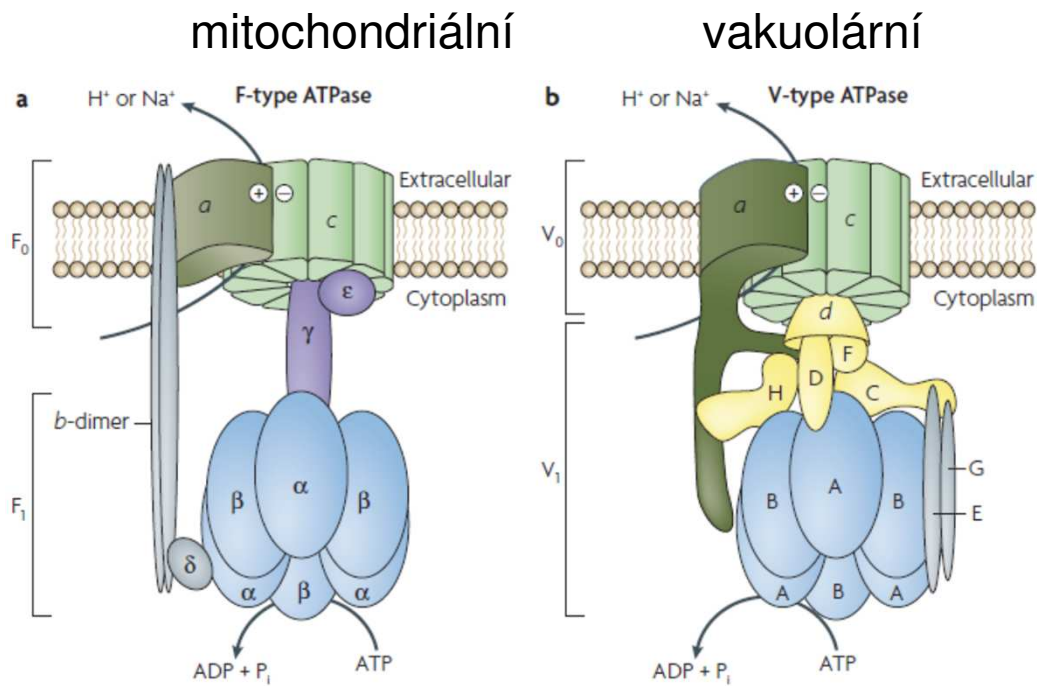

Molekula měsíce v prosinci 2005
Rastogi & Girvin, Nature, 1999

F₀ je protonový motor (uložen v membráně) poháněný tokem vodíkových iontů (z dýchacího řetězce) přes membránu. Tento rotor je spojen s druhým F₁ chemickým motorem poháněným ATP (nebo vyrábějícím ATP). Oba motory jsou spojeny statorem.

„ATP syntasa je jedním z divů molekulárního světa“. Je to dvojitý molekulární motor – „nanostroj“ – vyrábějící většinu ATP (energie).

vytváří ATP

vytváří pH gradient

podobné proteinové komplexy – tzv. AAA ATPasy jsou součástí jiných komplexů (v jiných procesech):

- sekreční systém (T3SS injectisom)
- pohon bičičků
- „denaturace“ DNA: helikázy (MCM ...)
- v opravě poškozené DNA: Rad51, RecA

Mulkiđjanian et al, NRM, 2007

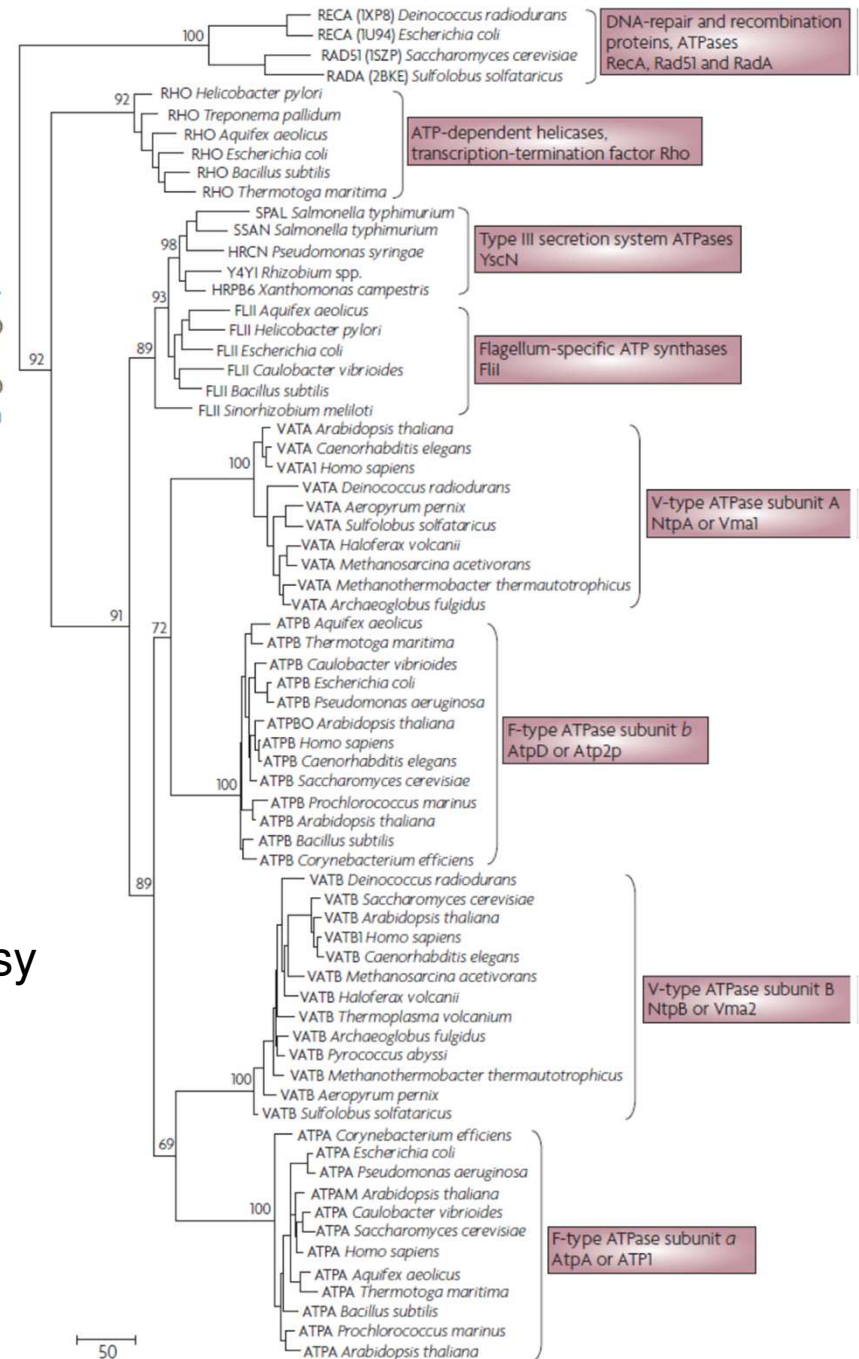
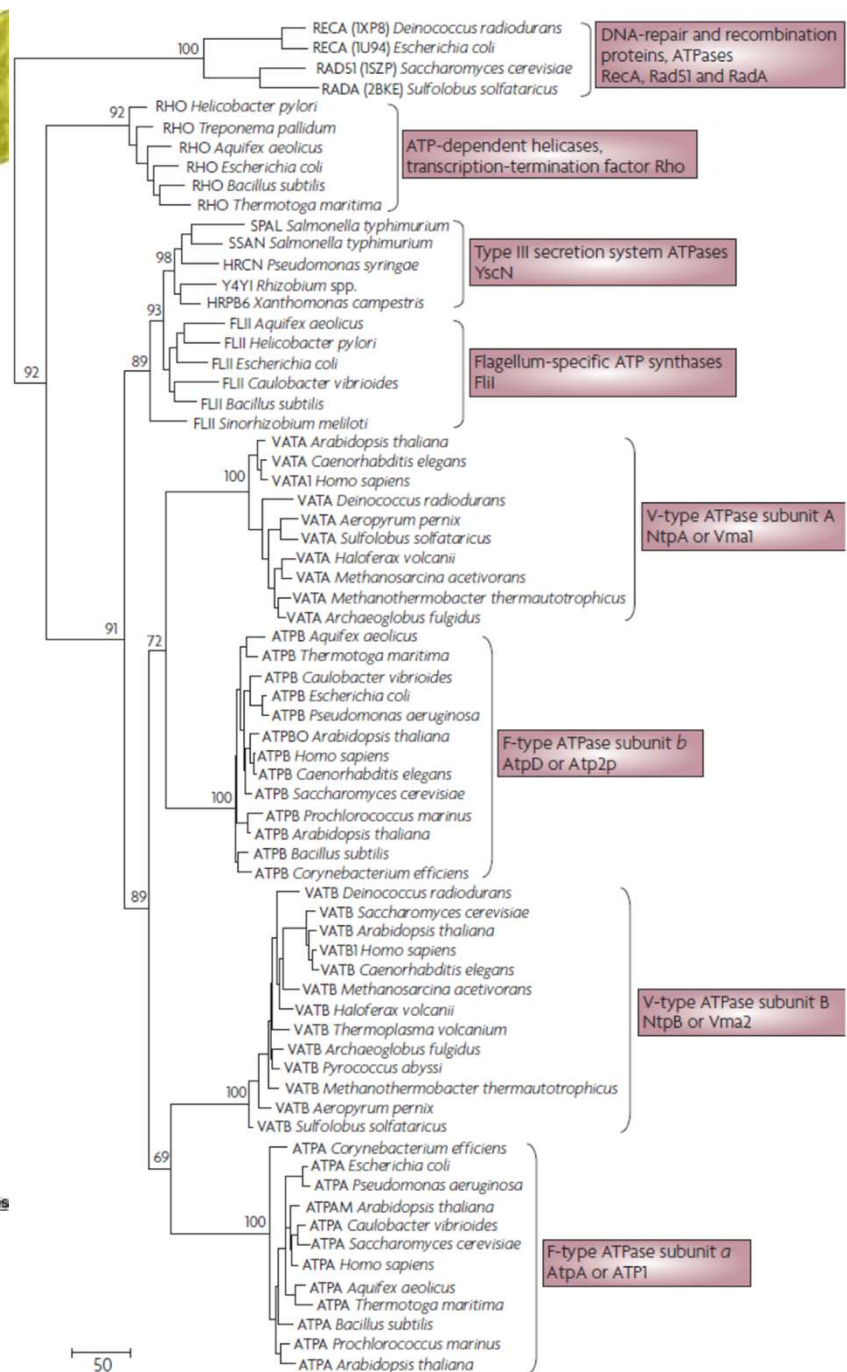
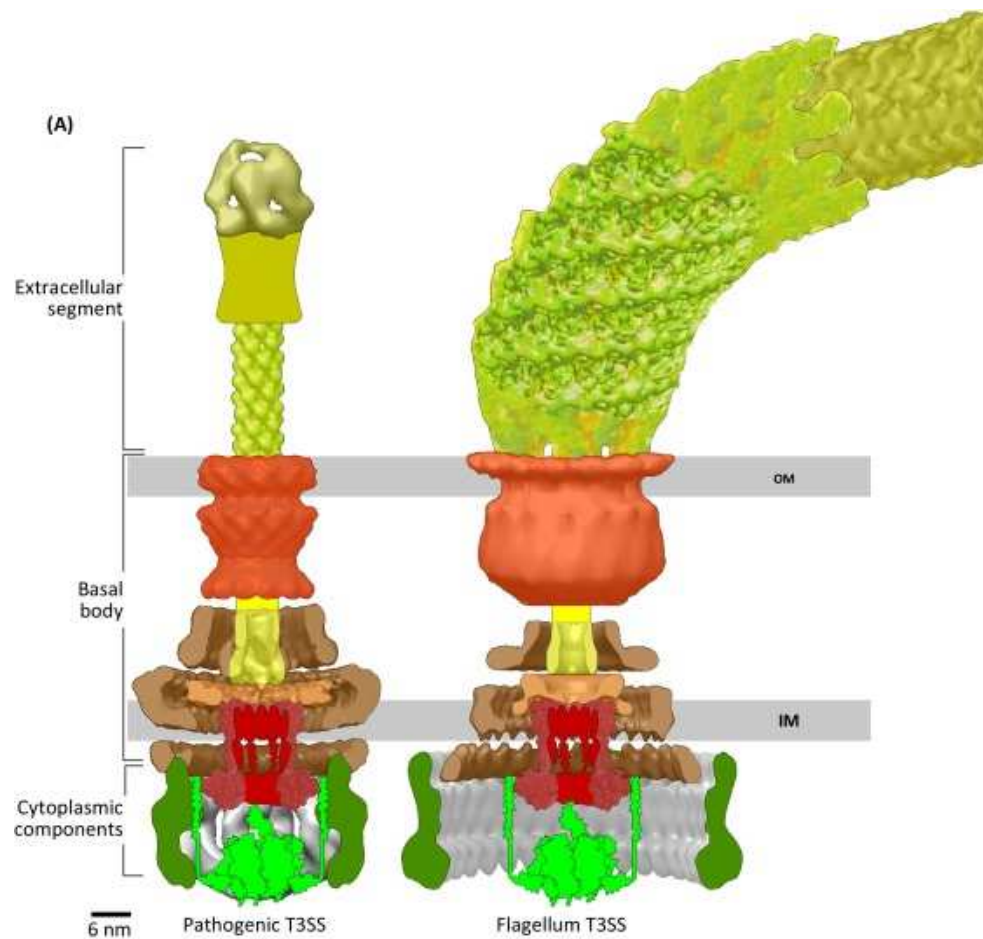

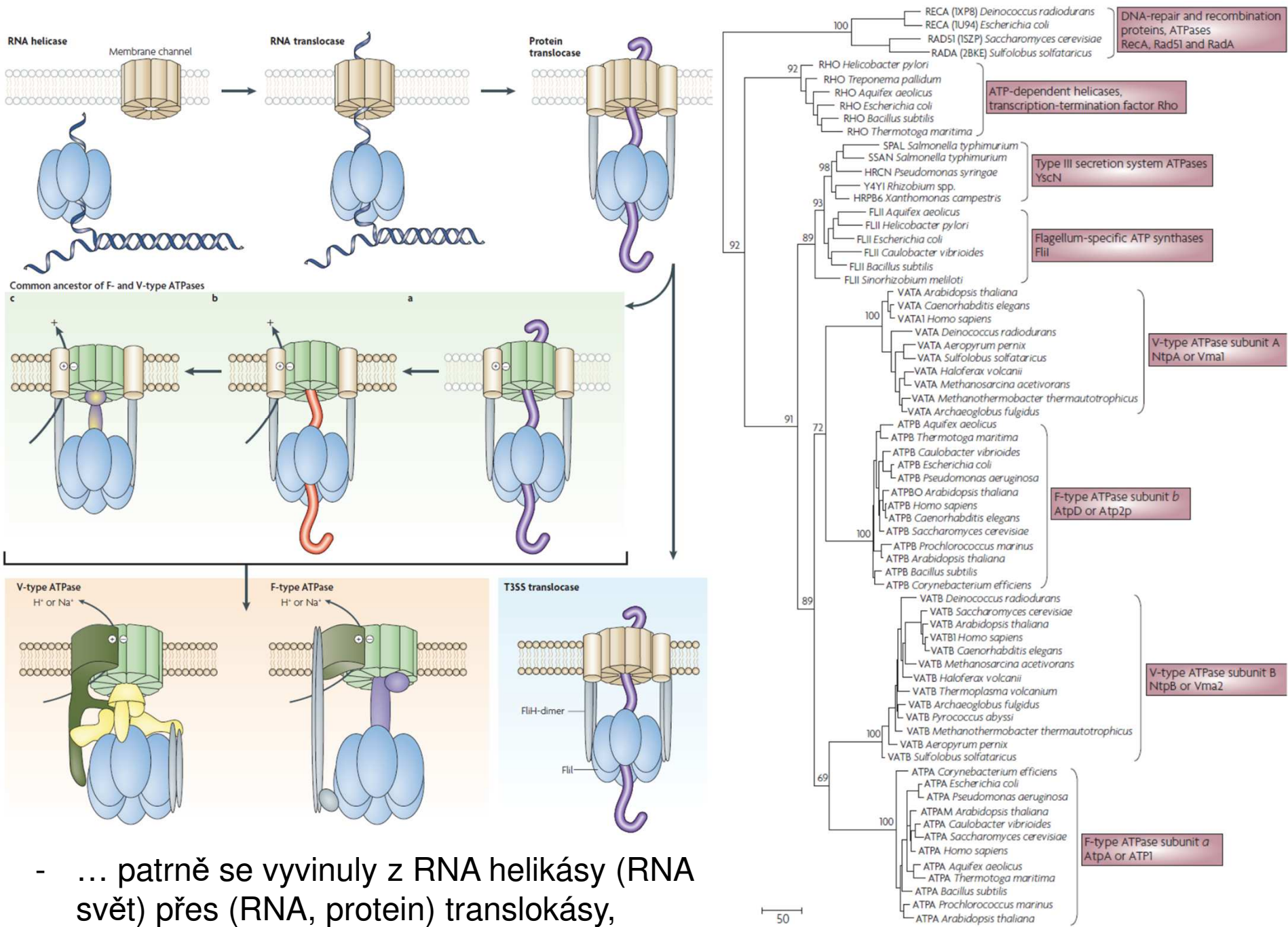
Figure 3 | Phylogenetic tree of the catalytic subunits of the F- and V-type ATPases and related P-loop ATPases. The protein sequences were retrieved from [GenBank](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/genbank/) (for the RecA family, four

- ATPasové pumpy ...
- sekreční systém (T3SS injectisom)
- pohon bičičků ...

Mulki et al, NRM, 2007

Figure 3 | Phylogenetic tree of the catalytic subunits of the F- and V-type ATPases and related P-loop ATPases. The protein sequences were retrieved from GenBank (for the RecA family, four

- ... patrně se vyvinuly z RNA helikázy (RNA svět) přes (RNA, protein) translokázy, ATPasové pumpy ...

Figure 3 | Phylogenetic tree of the catalytic subunits of the F- and V-type ATPases and related P-loop ATPases. The protein sequences were retrieved from GenBank (for the RecA family, four

Souhrn

Průběh evoluce je ovlivněn mnoha faktory

- Selektivní tlaky udržující funkční a stabilní (dříve vytvořené) komplexy
- Mutace modifikující proteiny/komplexy (drift) jsou eliminovány u esenciálních proteinů
- Zatímco duplikované mohou podléhat mutacím „volněji“
- Duplikace a neofunkcionalizace (mutace) je hnací silou vzniku nových proteinů (nové kombinace domén) - komplexů – funkcí – typů buněk - organismů

Praktické implikace (pro zkoušku)

- analýza sekvenční podobnosti (stupeň konzervace)
 - napoví o přítomnosti domén (alignment – podobné AMK, doplnit analýzou sek. a terc. struktury)
 - projekce podobnosti do 3D modelu (ConSurf, PatchFinder) - konzervovaná struktura tj. vnitřní AMK držící fold (u ortologů i paralogů)
 - konzervované PPI kontaktní zóny na povrchu proteinu (povrchové AMK jsou konzervované pouze u ortologů – ne u paralogů - pokud jsou v alignmentu i paralogy, pak podobnost neuvidíte)